

УДК 94(477.83/86):930.259«1915-1917»

Ігор Срібняк,

доктор історичних наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-9750-4958

Мілана Срібняк,

бакалавр історії, магістрантка II-го року навчання,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-1353-3001

Віктор Шнайдер,

бакалавр гуманітарних наук,
студент-асистент Інституту історії
Гіссенський університет імені Юстуса Лібіха
Гіссен, Німеччина

ORCID: 0000-0003-0246-2666

УКРАЇНСЬКИЙ АМАТОРСЬКИЙ ТЕАТР У ТАБОРІ ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ ВЕЦЛЯР, НІМЕЧЧИНА (осінь 1915 – зима 1917 рр.)

Анотація. У статті йдеться про специфіку функціонування українського аматорського театру в таборі Вецляр, Німеччина протягом осені 1915 – зими 1917 рр. Його діяльність стала можливою завдяки створенню Музично-драматичного товариства ім. М. Лисенка, яке забезпечувало технічну сторону театральних постановок, розподіляло ролі, призначало режисерів вистав, дбало про реквізит та необхідні декорації на сцені. Виборна управа товариства забезпечувала й всю фінансову сторону справи таборового театру, акумулюючи виручені кошти за кожну виставу та призначаючи з цих сум гроші допомоги артистам та іншим членам товариства.

Музично-драматичне товариство працювало у тісній кооперації з проводом української таборової організації та членами Просвітнього відділу СБУ в цьому таборі, всебічна допомога яких великою мірою уможливила успішний розвиток народного театру на початковій фазі його діяльності. В такий спосіб стало можливим створити та розвинути роботу таборового хору та духового і струнного оркестрів, які (в якості самодіяльних гуртків) увійшли до складу згаданого товариства. Завдяки активному залученню членів цих гуртків театральні вистави набули високого рівня артистичності та реалістичності.

Отже, діяльність таборового театру створила сприятливі умови для інтенсифікації процесу національного освідомлення полонених українців. Кожного разу концерти народної музики та співу, вистави п'єс українських драматургів пробуджували в душах полонених українців світлі спогади про рідний край, а крім того слугували потужним засобом патріотичного виховання таборян, доповнюючи роботу освітніх курсів та різних гуртків, що врешті-решт дозволило виплекати в таборі Вецляр чисельну когорту відданих Батьківщині українських громадян.

Ключові слова: театр, вистава, п'єса, драма, комедія, актор-аматор, Музично-драматичне товариство, табір Вецляр, Німеччина.

Постановка проблеми. Події Першої світової війни призвели до того, що в німецькому полоні опинились десятки тисяч українців зі складу царської армії. Об'єктивна зацікавленість уряду Німеччини використати їх для послаблення Російської імперії призвела до створення на її теренах трьох українських таборів (Раштат, Вецляр, Зальцведель), яким опікувався Союз визволення України, створений з числа українських революціонерів-емігрантів. Заходами СВУ в згадуваних таборах (і зокрема у Вецлярі) стало можливим заснування шкіл грамоти, просвітніх гуртків, кооперативних товариств, таборових газет. Разом з тим у таборах активно діяли українські аматорські театри, які здійснювали потужний національно-виховний вплив на загальний полонених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка функціонування українського аматорського театру в таборі Вецляр (Німеччина) під час Першої світової війни до сьогодні залишається маловивченою темою, яка ще тільки чекає на свого дослідника. Довший час наукова розробка цієї теми відбувалась тільки епізодично – в контексті дослідження особливостей розвитку української таборової громади у згаданому таборі. Першим до неї звернувся П. Лисецький, який брав безпосередню участь в організації культурно-просвітнього життя у Вецляр, що зрештою дозволяє віднести його статтю до розряду джерел[24].

Вивчення різних аспектів життєдіяльності полонених вояків-українців Вецляру було продовжено у середині 1990-х рр. зусиллями як німецьких[47; 48], так і українських істориків[33; 34; 35]. У подальшому наукова розробка таборового повсякдення полонених українців у Вецлярі тривала, наслідком чого стала публікація низки статей німецьких дослідників[49; 46]. Особливості культурно-просвітньої роботи в українських таборах у Німеччині (і зокрема у Вецлярі) досліджувались Л. Кривошеєвою в рамках її дисертаційного проекту[23].

Істотний внесок у розробку даної теми було здійснено М. Срібняк, якою був опублікований змістовний нарис про основні віхи діяльності Музично-драматичного товариства ім. М. Лисенка в таборі Вецляр. Для цього авторка цієї розвідки використала документи Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (фонд № 4382), які мають першоджерельне значення для реконструкції особливостей функціонування українського театру в згаданому таборі. Науково-пізнавальне значення цієї статті посилюється й завдяки наведенню у додатку статуту Музично-драматичного товариства[36].

Щоправда, попри заявлені хронологічні рамки своєї статті (1915-1916 рр.) – дослідниця фактично обмежила верхню межу свого дослідження лютим

1916 р., залишивши поза рамками вивчення особливостей культурно-мистецького повсякдення полонених українців у Вецлярі. Також нею не було використане важливе джерело для реконструкції діяльності таборового театру – матеріали часопису «Просвітній Листок» (з 1917 р. – «Громадська Думка»), на шпальтах якого регулярно уміщувалась короткі відгуки і імпровізовані рецензії на його вистави.

Постановка завдання. З огляду на це існує потреба цілісної реконструкції діяльності таборового театру у Вецлярі, а також специфіки роботи ще двох мистецьких осередків – хору та духового і струнного оркестрів, які брали найдіяльнішу участь у підготовці вистав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українізацію табору Вецляр було розпочато у вересні 1915 р., коли до нього за дорученням СВУ прибули Р. Смаль-Стоцький, М. Мітієвський і Початок. Намагаючись розбурхати закостенілу солдатську масу полонених, українські діячі вважали за доцільне активізувати саме культурно-мистецьку складову національно-освідомлюючої роботи в таборі. Таке їх позиціонування усувало ґрунт для сплесків антиукраїнської істерії з боку чорносотенців у таборі, яким на цьому етапі домінували в таборі, нав'язуючи свої погляди переважній більшості затемнених великодержавницькою пропагандою полонених українців. Пропозиція приєднатись до аполітичної справи – взявши «участь в розвою і плеканні Української штуки» – привернула окремих освічених таборян, які мали відповідні мистецькі нахили (вміли співати чи грати на музичних інструментах, мали здатності до декламування чи малювання)[43, арк.18].

Цьому сприяв й стихійний потяг полонених українців до народної пісні, коли дехто з них на початку жовтня 1915 р. почав збиратись для хорового співу. На ці «проби» приходило досить багато таборян, навіть ті, хто не наважувався відвідувати політичні віча чи школу для неписьменних. Намагаючись допомогти «хористам», майстри з числа полонених вирізали з дерева кілька музичних інструментів (балалайки, гітари), так що виступи хору вже супроводжувала імпровізована «струнна орхестра». Вже до кінця жовтня таборіві співаки та музиканти щонеділі виступали з концертами народного співу[24, с.37].

Справі об'єднання українського мистецького активу сприяла та обставина, що «для зручності і більшого зв'язку» їх товариських відносин комендатура табору надала окремий барак (т.зв. «співацький»), до якого й були переведені всі ті аматори з числа полонених, хто виявив сміливість підтримати таборове

мистецьке життя своєї власною участю у такій роботі. Необхідно відзначити, що спочатку таких полонених знайшлося дуже мало (лише кілька осіб), але з розвитком української організаційно-просвітницької роботи до участі у мистецьких гуртках стала зголошуватись чим раз більша кількість таборян. На цьому етапі розвитку «Товариства співаків і музикантів» (як окремої секції української таборової організації) у трьох гуртках (співацькому, «музикантському» і артистичному) загалом об'єдналось близько 40 таборян. Найбільшу активність виявляли керівники гуртків – полонені І. Біляєв, Коваль, Ю. Рудий[43, арк.18зв.].

Вже у листопаді 1915 р. згадуване товариство заявило про себе щотижневим проведенням (у суботу та неділю) вокально-музичних концертів для таборового загалу, які відбувались в окремому бараку, призначеному для просвітницької роботи в таборі. Перші виступи таборових аматорів – співаків і музикантів – збирали до 300 слухачів, але найголовнішим досягненням стало те, що «в таборі поміж людьми прокинулась цікавість і заохота до Рідної пісні і музики», а крім того – полонені «не стали вже так сильно страхатись і жахатись і що неділі повно приходило на концерти і хто себе почував здібним, прилучалися до[...] участі в діяльності гуртків». Велика заслуга в тому належала членам Просвітнього відділу СВУ в таборі – вже згадуваним Р. Смаль-Стоцькому, М. Мітієвському та Початку[43, арк.18зв.].

Гурток таборових артистів-аматорів провів у грудні 1915 р. низку репетицій, завдяки чому стало можливим підготувати першу виставу – водевіль М. Кропивницького «По ревізії». Вона відбулась на перший день Різдва (7 січня 1916 р.) у щойно збудованому та відкритому з цієї нагоди «Народньому Домі», справивши на полонених надзвичайно сильне враження. Глядачі заповнили практично всі міста у великому залі, а після закінчення вистави піднесено «вітали тов[аришів] артистів гучними оплесками. Успіх був великий[...]», завдяки чому у всіх аматорів «піднявся настрій і заохота до дальшої праці»[43, арк.20].

З огляду на такий успіх було розпочато підготовку до влаштування святкового вечору (14 січня 1916 р.), а в першому числі таборового часопису «Просвітній Листок» навіть був заявлений «проект» його майбутньої програми. Зокрема, передбачалось поставити одноактівку Д. Дмитренка «Кум мірошник або сатана в бочці» (перша частина), а також підготувати дивертисмент з хорових та сольних виступів, декламацій, а також танців у супроводі таборового оркестру (друга частина)[26, с.8].

На початку наступного місяця стало можливим організувати для полонених концерт відомого українського тенора, соліста Шведської королівської опери Модеста Менцинського. Ця подія не залишила байдужим жодного таборянина, тому в день його приїзду (6 лютого 1916 р.) зал Народного дому був переповнений. Співака зустріли на сцені з хлібом-сіллю, після чого у супроводі таборового хору та оркестру М. Менцинський виконав кілька вокальних партій (в обробці М. Лисенка)[25, с.4]. За згадками присутнього на концерті полоненого П. Горобця, цей «вечір пройшов неначе у казці... Дивні, чудові звуки української пісні в мистецькому виконанню Дост[ославного] Артиста, лунали по салі [і] примусили присутніх цілковито унестися на далекі степи і руїни України...»[9, с.4]. Виступ М. Менцинського на таборовій сцені став незабутньою подією для присутніх, назавжди закарбувавшись у серцях «вещлярців», разом з тим великою мірою посприявши справі національного згуртування полонених українців.

Новий імпульс розвитку мистецької справи в таборі привнесли зміни в персональному складі таборового Просвітнього відділу СВУ на початку лютого 1916 р., коли до Вещляру прибули Б. Лепкий, В. Пачовський, Р. Перфецький, К. Терлецький, В. Лисецький і М. Корбуда, після чого діяльність новоствореного «Музично-драматичного товариства імені М. Лисенка» значно активізувалась. Стараннями К. Терлецького було укладено проект його статуту, який був представлений загальним зборам товариства 11 лютого 1916 р. на затвердження. У відповідності до його положень тоді ж було обрано правління (у складі 13 осіб), розроблено план поточної роботи, досягнуто домовленість з комендатурою табору про виплату щомісячної допомоги кожному члену товариства[43, арк.19зв.-20].

Проте такий розвиток подій не влаштовував російських чорносотенців, які все ще залишались в таборі, уміло маскуючи свої дійсне ставлення до української справи. Намагаючись перешкодити подальшому поступу національної культурно-освітньої роботи в таборі радикальні елементи з їх числа вдалися до «найнекультурнішого, гідкого, ганебного способу (який тільки Росія може вживати при погромі жидів (євреїв – *авт.*) і борцями за волю)», змовившись зірвати виставу та залякати українських активістів. Цей план тримався в таємниці, й був реалізований щойно 12 лютого 1916 р. – під час вистави водевілю «Лихо не кожному лихо, іншому й талан». Під час вже останньої сцени в залі «счинилось якесь замішення, а далі в миг почулись вигуки «Долой Україну!», «Бей українців!» та співи «Боже царя храни!»[43, арк.21].

Одночасно, як згадував Б.Лепкий, на задніх рядах зчинилась бійка, під час якої дехто почав жбурляти дубові лавки наперед та тиснути на тих, хто сидів у перших рядах (український актив та члени Просвітнього відділу). Всіх охопила страшенна паніка, переважна більшість глядачів не могли й уявити собі такого розвитку подій, вони не знали куди втікати, до того ж людей була повна зала театру. Замішання збільшилось після того, коли хтось з таборян відчинив двері таборового театру – і не знаючи добре німецької мови замість «Licht!» («світло!»), почав вигукувати «Feuer!» («вогонь!»). На ці вигуки з казарми терміново прибув відділ вартових, які загрозили, що стрілятимуть і справді почали заряджати свої карабіни[12, с.73].

Все це спричинило сильну давку в залі театру: «З сильним напруженням повалився нарід прямо через голови, хто куди попав [...]. Страшенною лавою кинулись на сцену до артистів. Зламали декорацію, потрощили електричні лампочки, потоптали музичні інструменти і деяких акторів виволокли з собою на двір. А в салі все ще витягували «Боже царя храни» і гукали «Долой Україну!». Після цього стихія виплеснулась на зовні, «і весь цей шум, гам понісся по табору». Невдовзі німецькі вартові вдалися до арештів ініціаторів цієї провокації, яких спроваджували до «штрафбараку»[43, арк.21].

Наступного дня всіх заарештованих зібрали в Народному Домі, і після слідства деяких полонених було вивезено з табору, решта – визнала свою провину та залишилась у Вецлярі. Ця антиукраїнська демонстрація стала останньою конвульсією чорносотенців, які після цього вже не наважувались відкрито виступати проти українства. З того часу культурно-просвітня робота в таборі йшла прискореним темпом, без всяких перепон – як у масштабах цілого табору, так і для Музично-драматичного товариства.

Важливим було те, що з 15 березня німецька комендатура табору стала виплачувати обіцяну грошову допомогу (8 марок щомісячно) кожному членові товариства, що сприяло збільшенню його чисельності. За визначенням члена Музично-драматичного товариства М. Діхтяра, «театр в таборі став головним центром і той, що боявся навіть підійти близько до місця, де можна було почути просвітнє слово, йшов проти своєї волі до театру, і непомітно для самого себе скорявся, брав національну свідомість і прихилявся до української справи»[43, арк.21].

Заходами Просвітнього відділу табір отримав духові інструменти, що дозволило утворити справжній оркестр (відтоді всі глядачі у великій залі Народного Дому отримали можливість чути музичний супровід до вистав). У тому числі й завдяки цьому стало можливим урочисте проведення «Святочної

Академії в честь Тараса Шевченка» (26 березня 1916 р.), на якій були присутні всі члени Просвітнього відділу СБУ та делегації від усіх українських організацій табору. Свято завершилось виконанням «Заповіту» та національним гімном «Ще не вмерла Україна». Ввечері того ж дня був проведений «Великий концерт» на честь Кобзаря, в програмі якого складалась з декламацій, виступів хору та музичних номерів у виконанні таборового оркестру, а також «живих образів» з творів Т. Шевченка «Катерина», «Назар Стодоля», «Гайдамаки»[37, с.7; 3, с.11].

З того часу, як зазначалось у нотатках до історії розвитку Музично-драматичного товариства ім. М. Лисенка, у Народному Домі «дійсно починається справжнє життя. Ідуть щонеділі вистави, гримить духовна орхестра, виступає хор співаків, витанцьовується український гопак, з'являються на сцені історичні п'єси, які дають глядачам гарних борців-козаків за волю і свободу, пересовується перед очима вся та славна минувшина нашої покривдженої України». До складу товариства почали зголошуватись все нові та нові члени, так що їх кількість збільшилась до 100 осіб. Таборяни вже не зважали на підступні нашепти прихованих чорносотенців та малоросів, бо «страхи відступились на задній плян», натомість «запанували естетичні почуття і пориви до рідної штуки (мистецтва – *авт.*)»[43, арк.20-20зв.].

Найголовнішим було те, таборовий театр набував в житті полонених все більшої ваги, його робота «кипіла і товариство з ще більшою енергією взялось проявлять сценічну діяльність». Взагалі у цей час «театр у таборі став головним центром і той що боявся навіть підійти близько до місця, де можна було почути просвітне слово, йшов проти своєї волі до театру, і непомітно для самого себе скорявся, брав національну свідомість і прихилився до Української справи»[43, арк.21].

Цій же меті слугував й приїзд 1 травня 1916 р. до Вецляру делегації (хористів та музикантів) з табору Фрайштадт. Наступного дня в Народному Домі для «вецлярців» було проведено концерт, в якому взяли участь й гості зі своїм духовим оркестром. Увечері 3 травня відбувся ще один концерт – виключно силами гостей (оркестром і хором керував Є. Турула). З вітальним словом до полонених з Вецлярського табору звернувся фрайштадець Чимара, який закликав таборян до примноження своїх знань, які будуть дуже потрібними в Україні – після їх повернення додому. 4 травня відбулась спільна прогулянка українських активістів обох таборів до найближчого лісу, під час перепочинку для полонених знову грав духовий оркестр. 7 травня відбувся прощальний концерт фрайштадців та загальнотаборове віче, на якому було

обговорено широке коло питань а наступного дня візит фрайштадців завершився і вони виїхали з табору[11, с.9-10].

Станом на травень 1916 р. культурно-мистецькі здобутки театру були настільки поважні, що Музично-драматичне товариство ім. М. Лисенка вирішило підвести перші підсумки своєї діяльності на шпальтах таборового часопису. В розлогій замітці товариство подало своє «справоздане» за час своєї роботи (з 8 грудня 1915 і до 21 травня 1916 рр.), в якому повідомлялось про постановку під режисурою М. Карого кількох вистав (у т.ч. «Назара Стодолі» та «Невольника» Т. Шевченка, «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого та ін.), чотирьох одноактів, кількох «вокально-музичних вечірок» і «вечорів сміху та забави»[4, с.8].

На цей час театр вже користувався великою прихильністю таборян, насамперед з огляду на те, що гра акторів-аматорів дарувала полоненим короткі миті відпочинку. Будучи в таборі «одірваними од свого рідного краю, при таких невзгодах», полонені під час відвідин таборового театру мали можливість знайти «в музиці, і співах, і інших таких іскуствах хоч на одну хвилину спокій для душі». Разом з тим невідомий автор замітки вбачав заслугу театру й в тому, що в українських п'єсах «наша минувшина[...] дає нам змогу бачить і пізнать своє полонінне свій корінь», а якщо зазирнути глибше то «бачимо своїх предків і ціле їхнє життя»[4, с.8-9].

Разом з тим у замітці зверталось увагу на те, що переважна більшість таборян не була готова допомагати розвитку Драматичного товариства, вважаючи, що театр є чимось другорядним. Були в таборі й такі, хто ставився до театру «ворожо з великим сумнівом», вбачаючи «в цій ділі якийсь негарний замір». Апелюючи до цих двох категорій полонених автор замітки закликав їх відкинути усілякі сумніви та побоювання, та безпосередньо долучитись до українського мистецтва тих, хто вмів грати на музичних інструментах, співати або виступати на театральній сцені. Тільки за умови загальної підтримки таборового загалу, на думку автора замітки, можна було піднести мистецький рівень вистав у таборовому театрі, а також розрадити серце кожного полоненого українця[4, с.9].

Між тим театр не сповільнював свого поступу – 21 травня 1916 р. відбулись вистава трагіфарсу І. Франка «Чи вдурила» та комедії М.Кропивницького «Помирилися». Цього разу (як, зрештою, й кожного) театр був заповнений вщерть, гра оновленого складу духового оркестру з числа музикантів-таборян була позначена високою злагожденістю. Актори-аматори відбули свої ролі досить вдало, особливо глядачам запам'яталась жіночі ролі

(всі вони виконувались чоловіками з числа найобдарованіших і здатних до перевтілення на сцені артистів)[14, с.8].

Але траплялось й так, що члени драматичного товариства іноді через брак часу для репетицій легковажили підготовку окремих п'єс, особливо коли йшлося про прем'єрні вистави. У таких випадках рецензенти не втрачали нагоди висловити критичні зауваги, як то, зокрема, мало місце під час вистави драми Г. Квітки-Основ'яненка «Щире кохання». На думку невідомого рецензента, назва драми заімпонувала таборянам, які знову вщерть наповнили глядацьку залу театру. Проте це був їх неусвідомлений вибір, і більшість полонених залишилась розчарованою, бо гра декого з акторів цього разу була не на висоті. Пильне око рецензента зауважило слабку підготовленість артистів у їх власних ролях, дехто з яких не міг й слова сказати без допомоги суфлера; не все гаразд було з гримом акторів, що також псувало враження від вистави. Нарешті один із акторів з'явився на сцені на підпитку[14, с.8].

Рецензент також застеріг членів Драматичного товариства і від навіть мимовільного захоплення «малорасейщиною», а таке, на його думку, мало місце в окремих мізансценах. Останнє було найнебезпечнішим, бо на глибоке переконання рецензента – «театр в полоні може і повинен бути школою для народу. Він не тільки має показувати людям, що діялося й діється в світі, а й повинен учити їх». У тому ж випадку, коли йдеться про «пробудження та національне освідомлення народніх мас, театр повинен бути одним з найважливіших чинників у цій роботі. Він має пробудити в народі любов до свого рідного слова рідної пісні, до своєї славної минувшини». Відтак до репертуару таборового театру мають увійти насамперед «песи історичного й побутового змісту, але громадянського характеру й із певними тенденціями». Разом з тим рецензент відзначав, що драматичне товариство вже об'єднує у своєму складі значні акторські сили, які здатні реалізувати на сцені всі задумки режисера, і в тому випадку, якщо вони «поведуть роботу в зазначеному напрямі, [це] принесе багато користи нашій справі»[14, с.8].

Драматичне товариство імені М.Лисенка не обмежувалось лише підготовкою вистав, але й організовувало силами своїх членів (артистів, хористів та музикантів) концерти для решти полонених. Один з них відбувся в перших числах червня з програмою, до якої увійшла низка хорових виступів, оркестровок та декламацій. За оцінкою одного з таборян, концерт «лишив на слухачах гарне вражіння. Музині номери пройшли загалом дуже гарно, а деякі[...] слухачі просили повторити на *bis*». В перерві знайшовся час й для виступу одного з українських активістів, який в своїй палкій промові «з'ясував

сучасний стан, причини боротьби клас, наші стремління до поліпшення свого положення й як засіб до того гуртування в міцні організації». Всі виступи артистів (а також і промовця) глядачі нагородили аплодисментами[22, с.9].

25 червня 1916 р. заходами Драматичного товариства була поставлена чергова вистава – комедія І. Карпенко-Карого «Мартин Боруля», яка завдяки старанній грі артистів відбулась «дуже добре». Попри деякі огріхи, вистава на загал «пройшла чудово й слухачі, яких у салі театру було повно, зісталися [...] дуже задоволені»[15, с.9]. У наступному номері газети була опублікована розлога стаття за підписом «Інтернаціонал», в якій один з таборян виклав своє власне сприйняття головного героя згадуваної комедії, а також окреслив суспільне значення цього твору І.Карпенка-Карого[5, с.6-7].

На початку липня артисти-аматори підготували вистави «Шельменко-Денщик»[28, с.12], яка не отримала жодного відгуку на сторінках таборового часопису. 6 липня у таборі заходами Музично-драматичного товариства був влаштований концерт, до програми якого увійшла низка музичних творів Бортнянського та інших українських композиторів. На загал «концерт пройшов добре», відтак співаки, на думку рецензента, причинились до піднесення «пригніченого недолею[...] духа» полонених, що збільшувало їх сили та витривалість[16, с.5].

Ще за тиждень Музично-драматичним товариством була започаткована практика розвішування у різних людних місцях невеликих своїм розміром афіш, якими повідомляло таборовий загал про майбутні музично-театральні імпрези. Вперше у такий спосіб було проанонсовано музично-вокальний вечір, що мав відбутись 16 липня 1916 р. Полонені були заінтриговані, бо до цього часу таборові хор і оркестр не часто пропонували їх увазі свої концерти. До того ж – в афіші повідомлялось й про виставу водевілю Стародуба «Сватання» («Українці, або сватання на вечорницях»), який теж мав стати цікавим видовищем (*див. ілюстр.1*). Всіх без винятку полонених до відвідувань концертів та театральних вистав спонукало бажання «почути щонебудь таке, що хоч на одну хвилину відтягнуло б мозок од тяжких і сумних думок і заставило б серце живіше забитися під впливом рідної пісні»[27, с.6].

На думку дописувача табової газети – саме українська пісня була єдино здатна змусити таборянина «в одній хвилині пережити й тяжке горе й безмірну радість», забути «неволю і перенестись думкою далеко, далеко, – до рідних ланів, вишневих садків і білих хаток...». На жаль цього разу виступи хору виявились не на висоті, наслідком чого полонені «не діждавшись кінця першого відділу почали розходитись, так що на початку другого – слухачів лишилося в

салі половина». Причиною цього стала низький рівень вокально-виконавської майстерності – як в цілому хорі, так і солістів, і це при тому, що хористи регулярно залучались до участі в театральних виставах, і вже мали можливість в достатній мірі відпрацювати всі свої музичні номери. Найголовнішою вадою хору була майже повна відсутність руки диригента, а також різноголосся хористів та мала здатність солістів виконувати доручені їм вокальні партії[27, с.6].

Поставлений таборовим артистами водевіль теж не вирізнявся високою виконавською майстерністю. На думку рецензента, «коли й був успіх, – то тільки дякуючи закінченню, – а іменно – танцюристам, котрі зі звичайним своїм успіхом відбули свої номери». Решта артистів у своїй переважній більшості «були зовсім не помітні і декотрі не відповідали своїм ролям», занадто покладаючись на суфлера. Єдиним мистецьким колективом, що виявився на висоті своїх завдань, був таборовий оркестр, який своєю зіграністю певною мірою «компенсував» вади від виступів артистів-аматорів та співаків[27, с.6].

Таборовий часопис уважно слідкував за здобутками театру, регулярно уміщуючи на своїх шпальтах відгуки про його мистецький поступ. Так, зокрема, у замітці про виставу М. Кропивницького «Дай серцеві волю – заведе в неволю» (див. *ілюстр.2*) було відзначено суттєве покращення виконавської майстерності більшості задіяних в цій виставі артистів, старання яких були відзначені глядачами рясними оплесками та криками «Браво». Масовка у «народних сценах», на думку рецензента, грала дещо гірше, але з її числа майже всі статисти були задіяні вперше і не мали жодного досвіду акторського виконання. Заважало грі акторів й «невихованість» частини глядачів, які часом здійснювали зі своїх місць такий «гам», який перекривав усе, що відбувалось на сцені[38, с.7].

20 серпня 1916 р. у таборовому театрі була виставлена комедія І. Карпенка-Карого «Розумний і дурень» (див. *ілюстр.3*), яка завдяки значній репетиційній підготовці відбулась цілком добре. Щоправда, рецензент помітив деякі дефекти в монологів, які промовлялись без потреби «крикливо» та не завжди з правильною вимовою окремих слів. Ним вже вкотре був відзначений високий мистецький рівень виступів таборового оркестру, який грав «так, що в салі слухали не як в антракті, а як на концерті»[17, с.5].

Прихід осені не позначився на активності роботи таборового театру – 10 вересня відбулась вистава драми І.Франка «Украдене щастя». Як зазначав невідомий рецензент, «з початку вистава йшла трохи мляво, але потім артисти

перейнялися духом пєси й виконували свої ролі досить гарно». Тільки завершальна мізансцена набула, на його думку, дещо карикатурного звучання, бо відтворені на сцені типажі жінок напідпитку були далекими від реального життя. Проте, як вже зазначалось, «загально п'єса пройшла дуже добре, що свідчило про серйозне відношення до свого діла»[18, с.6].

14 вересня відбулись загальні збори членів Музично-драматичного товариства ім. М. Лисенка, під час яких було заслухано звіт управи (виділу) та обрано новий її склад. Після цього збори обговорили справу перебудови та розширення сцени, а також збільшення вартості квитків першого ряду. Тоді ж до складу товариства було обрано трьох почесних членів[19, с.5-6].

Діяльність товариства залишалась у центрі уваги таборової газети з огляду на те, що його члени виконували надзвичайно важливу місію в таборі. Зокрема, в одній із своїх заміток йшлося про те, що Музично-драматичне товариство ім. М. Лисенка «працює не тільки для плекання української театральної штуки (мистецтва – *авт.*), але й також розуміє громадянське значіння своєї праці, стараючися провадити її згідно цілям Союзу Визволення України». Невідомий автор цього допису дійшов до такого висновку з огляду на те, що на одному із засідань товариство ухвалило рішення про безумовне виключення зі свого складу тих його членів, «котрі є ворожі українській справі[...] без взгляду на те, на скільки вони товариству потрібні»[18, с.5].

Відданість членів Драматичного товариства українській справі виявлялась й в тому, що вони – із отриманих за проведення вистав прибутків – підтримували українські школи на окупованих німцями волинських землях (спрямувавши на цю мету загалом 75,10 м.н.), ще 51,25 м.н. було передано на національно-громадські потреби (для соціальної секції таборової організації). Починаючи з 1 липня 1916 р. драматичне товариство виділяло ще й 15 % від суми свого загального прибутку на шкільний фонд (для підтримки таборових шкіл)[18, с.5].

17 вересня на сцені таборового театру відбулась вистава драми І. Карпенка-Карого «Безталанна». Гра артистів засвідчила те, що таборова артистична труппа вдосконалює свої навички та вміння, особливо реалістично декому з театральних акторів вдавались жіночі ролі. Непідробні емоції та страждання героїнь цієї вистави – навернули на очі сльози у багатьох таборян, присутніх на цій виставі[6, с.6]. Цією виставою товариство завершило літній театральний сезон, після чого в роботі театру настала тримісячна пауза.

Через відсутність у таборі переважної більшості полонених (вони були вивезені з табору для участі в осінніх польових роботах) так само тимчасово

припинилось проведення концертів. Лише 5 листопада 1916 р. спільними зусиллями товариства ім. М. Лисенка і Просвітньої громади ім. М. Драгоманова був підготовлений вокально-музичний концерт з декламаціями. У його програмі були хорові співи, виступи струнної та духової груп таборового оркестру. Наприкінці концерту був виконаний національний гімн та січковий марш «Гей там на горі». Під час концерту була проведена карнавальна збірка пожертв для пожертв на будівництво пам'ятника померлим у Німеччині полоненим українцям. Загалом було зібрано 25,79 м.н., які були передані скарбнику комітету з будівництва згадуваного пам'ятника[2, с.4, 7].

Згадуваний концерт став ледь не самотньою мистецькою подією у листопаді 1916 р., що було зумовлено не тільки відсутністю полонених у таборі, але й небажанням частини таборян, і зокрема, тих з них, хто мав відповідні вокальні здібності, ставати хористами. В таборі все ще знаходились такі, хто вважав участь у хорі «зрадою» російському цареві. Останні використовували будь-яку не публічну можливість аби продемонструвати свій осуд українським активістам. Наслідком цього хор залишався малочисленим, і його діяльність у листопаді-грудні 1916 р. виявлялась у регулярних пробах співу та відспівуванні небіжчиків з числа полонених у таборовій церкві та на цвинтарі. Українська таборова організація була настільки зацікавлена у його кількісному збільшенні, що була готова повертати обдарованих полонених з робітничих команд[32, с.6].

З початком зими таборовий театр поновив репетиційний процес, і вже 10 грудня 1916 р. відкрив сезон драмою І. Карпенко-Карого «Бурлака» (див. *ілюстр.4*). Ця вистава стала справжньою подією – бажаючих її переглянути було так багато, що багатьом не вистачило місця, і вони були змушені стояти в проходах або біля стін. Як зауважив рецензент – таборові артисти чимало «поклали праці й зуміли грою захопити слухачів. Вся пєса розверталася картинно і в цілім дала дійсний нарис життя». Щоправда, на його думку, деякі мізансцени «вийшли не дуже яскраво, але тим вони ще лучче оттінили останню картину душевних почувань, котру так уміло провели всі дієві особи й тим дали яскравий вираз цілій драмі»[30, с.6].

За тиждень у таборі був проведений музично-драматичний вечір з водевілем І. Бондаренка «Бувальщина» в першій частині. Друга частина включала виступи хору, струнної та духової оркестрів. Цього разу хор виконав всі співи «дуже гарно і з почуттям», музичні номери обох оркестрів своєю майстерністю цілком задовольнили слухачів. І вже традиційно хор і оркестри на звершення вечора виконали національний гімн[39, с.3-4].

24-26 грудня полонені були звільнені від робіт з нагоди Різдвяних свят. Музично-драматичне товариство використало ці три дні аби дати «духову розвагу своїм слухачам» і разом з тим провести «велику просвітну роботу (бо те, що бачить на сцені, багато будить думок і ширить її світогляд на все життє)». В перший день Різдвяних свят увазі таборян була запропонована п'єса Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці» (див. *ілюстр.5*), яка була зустрінута глядачами із захопленням, підтвердженням чому гучні аплодисменти на адресу артистів та оркестру. 25 грудня відбулась вистава комедії І. Карпенко-Карого «Мартин Боруля» (див. *ілюстр.6*), а наступного дня – драми М. Кропивницького «Дай серцю волю, заведе в неволю» (див. *ілюстр.7*).

Рецензент відзначив значний поступ всіх провідних акторів, завдяки старанням яких переважна більшість сцен була дана «яскраво і захоплююче». Єдиний докір рецензента стосувався «любовних сцен», які навіть за умови вмілої гри акторів не давали «вогню кохання». Натомість особливо вдалим, на його думку, були масові сцени (зокрема, у п'єсі М. Кропивницького – вечорниці зі співами та танцями), які кількаразове повторювали на «біс»[31, с.4].

31 грудня 1916 р. відбулась прем'єра комедії І. Карпенка-Карого «Суєта» (див. *ілюстр.8*), в антракті грав оркестр (диригент – полонений Чапіга)[29, с.8]. З цієї нагоди у наступному номері таборової газети була опублікована коротка замітка-рецензія, в якій було дано оцінку грі акторів. У перший день нового року – концерт «в пользу холмських і волинських бідних дітей», на якому були присутні понад 600 таборян. У програмі концерту традиційно брали участь хор, духовий і струнний оркестри, які виконали для слухачів низку пісень та музичних номерів. Також прозвучала декламація поеми Т. Шевченка «Кавказ» у виконанні одного з таборян. Всі виступи були нагороджені аплодисментами, що свідчило про належну відпрацьованість виступів хористів та оркестровку співів[20, с.8-9].

На цей час Музично-драматичне товариство вже мало можливість обирати виконавців різних артистичних номерів з числа своїх членів: станом на 1 січня 1917 р. до його складу входило 106 таборян[44, арк.46] (за іншими даними – кількість членів товариства становила 115 осіб)[43, арк.21зв.-22]. Завдяки такому численному представництву була вирішена й проблема заміни артистів в разі їх нездужання або виїзду поза межі табору в складі робітничих команд. Більше того – товариство мало можливість готувати одночасно виставу (або навіть дві-три вистави) і концерт паралельно, що вже не поменшувало

мистецьку вартість кожної з них. Здатність товариства до ефективної організації своєї роботи особливо рельєфно проявлялась під час свят, яких полонені очікували в надії на духовний відпочинок у стінах театру.

Відтак 7 січня 1917 р. глядачам була презентована денна вистава драми Т. Шевченка «Назар Стодоля» (див. *ілюстр.9*), яка, на думку рецензента, «деякими картинами хоч трохи нагадувала про дороге кожному Святе Різдво, яке український народ так гарно шанує, славлячи у гарному настрою велике свято приходу Правди на землю гарними колядками». У своїй рецензії критик особливо відзначив акторську гру «товариша Д-ра» (йшлося про М. Діхтяра – *авт.*), який мав справжній талан аби дуже реалістично «передати почуття, манеру й жести жінки». Під час вистави в його «кожному слові, в кожному рухові відбивалася жіноча ніжність, дівоча любов та надія. Такий рівень гри М. Діхтяра дозволив рецензенту наголосити на дуже високій його акторській майстерності (як у «справжньої артистки»). Також ним була відзначена й добротна гра інших артистів-аматорів, які з натхненням відбули доручені їм ролі[21, с.5-6].

Водночас рецензент зупинився й на слабких сторонах вистави, відзначивши, зокрема, часткову невідповідність реквізиту та декорацій сцени історичній епосі драми (XVII ст.), які на його думку мали «не останнє значіння і на їх не можна не звертати уваги». Разом з тим, критик був свідомий того, що вистава була поставлена у таборовому театрі, відтак вимагати повної відповідності не мало сенсу через надзвичайну обмеженість ресурсів, якими диспонувало Музично-драматичне товариство. Найбільшим недоліком виставленої драми було, за оцінкою рецензента, «нехтування мовою», бо театр працював вже довший час, за який його актори могли би позбутись «московського акценту» та невідповідних наголосів у самих простих українських словах[21, с.5].

Ввечері 7 січня відбувся й концерт, в програмі якого була п'єса М. Кропивницького «По ревізії». Остання пройшла досить вдало – за винятком непевної гри кількох акторів, яким бракувало зіграності. Значно гірше відбувся концерт, бо «хор виглядав слабо дисциплінованим, оркестра також непевною в деяких місцях». Поясненням цьому, на думку рецензента, була «відсутність ідеї, серйозності», брак «життя, руху»[1, с.6].

Наступного дня Музично-драматичне товариство запросило таборян на виставу драми М. Кропивницького «Зайдиголова» (див. *ілюстр.10*). Завдяки вдалому розподілу ролей ця п'єса «пройшла живо, цікаво, і викликало в пам'яті кожного дійсне, знайоме життя». Знов таки, рецензент окремо відзначив

майстерне виконання артистом «*К-жою*» (йдеться про І. Кривохижу – *авт.*) жіночої ролі Гапки, який «своєю грою талановито показав тип злющої характерниці свекрухи». Дуже переконливим був й «*Б-ко*» в ролі Василя Зайдиголови (І. Бондаренко – *авт.*), гра якого змусила глядачів «пережити з артистом саме життя». Єдине, що заважало сприйняттю вистави – це занадто голосне «бубоніння» суфлера у центральних сценах, а також технічні проблеми із завісою на сцені[10, с.6-7].

14 січня 1917 р. на сцені таборового театру відбулась вистава комедії М.Кропивницького «Чмир» (*див. ілюстр.11*), яка, на думку рецензента, не дала глядачам «ні щирої веселости, ні житьєвої науки». І хоча І. Бондаренко в головній ролі знову був на висоті, решта акторів відбули свої ролі посередньо. Найбільше глядачам запам'ятались вже «звичні» проблеми із завісою, яка наприкінці другої дії «рішуче відмовилася спускатись». Врятувало ситуацію тільки те, що «артисти як раз випивали, і так за випивкою просиділи, незважаючи ні на що, аж поки не спустили завісу»[45, с.6-7].

За кілька днів потому (19 січня) в театрі була повторена вистава комедії І.Карпенко-Карого «Сто тисяч» (*див. ілюстр.12*), яка пройшла на загальне добре – рецензент обмежився лише кількома короткими фразами стосовно деяких «проколів» артистів. Згадав рецензент і про анонсовану на 21 січня, та в останній момент скасовану виставу, що сталося наслідком відсутності всіх потрібних декорацій на сцені. Через це «дуже недобре вийшло», бо до табору цього дня повернулась значна кількість таборян з робітничих команд з бажанням відвідати чергову виставу, але не змогли цього зробити[40, с.5].

27 січня 1917 р. відбулась чергова вистава одноактівки М. Кропивницького «Лихо не кожному лиху, іншому й талан» (*див. ілюстр.13*), і на думку рецензента, «загалом т.т. (товариші – *авт.*) актори з своїми ролями справилися досить добре». Так само «дуже добре випала вокальна частина», хор потішив слухачів своїми злагодженими виступами, декламації були щирими, так що промовців викликали аплодисментами вдруге. Вечір закінчився колективним співом хористів та більшості присутніх національного гімну. Весь збір за проведення концерту (21,75 м.н.) був переданий на потреби українських початкових шкіл на Волині[41, с.5].

Наступного дня театр знову запросив таборян – цього разу на виставу драми Т. Шевченка «Невольник» (в обробці М. Кропивницького). Рецензент вже вкотре відзначив на недоречний грим у декого з артистів, на що вони «вже з традиції не звертають уваги», тим самим роблячи з театру «балаган». Він також зауважив, що в одній із мізансцен у «козацькому таборі всі не по

козацькому курили цигарки». Між тим провідні актори, і зокрема вже згадуваний М. Діхтяр – зумів розкрити свій талан «до грані» в жіночих ролях. Більше того – рецензент стверджував, що цей артист «своєю грою утворював жіночі типи»[41, с.5-6].

За тиждень відбулась прем'єра драми І. Карпенко-Карого «Батькова казка» (див. *ілюстр.14*), яку – за оцінкою рецензента С. Зубченка – таборові артисти виконали бездоганно, ще раз продемонструвавши, що «вони при бажанні можуть дати публіці і добру науку і приємну та розумну розвагу». Цього разу «декорація, реквізит і грим були взагалі добрі й відповідні»[13, с.3-4]. 11 лютого у театрі виставили (вже вдруге) ще одну драму І.Карпенка-Карого – «Безталанну» (див. *ілюстр.15*). У розлогій рецензії на цю виставу зазначалось, своєю грою артисти весь час тримали в напрузі глядачів, і найкраще це вдавалось М.Діхтяреві та Кривохижі (традиційно – в жіночих ролях)[7, с.4-5].

Вдруге на таборовій сцені була виставлена й драма І.Карпенко-Карого «Бондарівна» (18 лютого 1917 р.) (див. *ілюстр.16*), в якій «деякі артисти грали дуже добре і з великим успіхом, але ансамблю (єдності в грі) не було й це [...] почасти шкодило дуже доброму загальному вражінню від вистави». Рецензент відзначив й «відсутність доброї режисури» в театрі, що призводило до різних казусів під час групових сцен, коли масовка добре не розуміла своїх завдань на сцені[8, с.6-7]. 25 лютого ц.р. таборяни мали можливість відвідати комедію М. Кропивницького «Джигун» (див. *ілюстр.17*), перегляд якої на думку рецензента не дав таборянам жодної користі через відсутність в ній актуальних соціальних ідей. Єдина її «перевага» полягала у присутності в окремих сценах «немудрої сміховини, яка й смішила [...] невибагливих глядачів»[42, с.4-5].

Висновки. Проте поява цієї вистави на таборовій сцені була радше випадковістю, бо у репертуарі театру переважали драматичні твори, зміст яких спонукав до роздумів про причини соціальної нерівності в тогочасному українському суспільстві. Ще частина п'єс апелювала до славного козацького минулого українського народу, і лише окремі твори мали виразно розважальну канву.

Прикметною особливістю функціонування народного театру у Вещлярі стало залучення до виконання всіх жіночих ролей чоловіків, які мали відповідні артистичні здібності та здатність до перевтілення на сцені. Останнє обумовлювалось спеціальним режимом утримання полонених у німецькому полоні, який забороняв доступ до таборів представниць протилежної статі.

Але такі обмеження не стали на заваді розвитку українського театру, бо серед таборового загалу знайшлись полонені з відповідним акторським

даруванням, яким вдалось створювати на сцені яскраві жіночі образи. Справжніх висот у цьому досягли вже згадувані М. Діхтяр та І. Крихохижа та ін., які творили у гурті своїх колег-артистів І. Біляєва, Д. Надежкіна, Г. Поліонського, М. Планка, Г. Шевеля, Т. Іванова, І. Бондаренка, Ю. Рудого, А. Демченка, І. Тітаренка, С. Шабаліна, Г. Кононова, С. Козіцького.

Саме їх стараннями у таборі було підготовлено цілу низку театральних вистав, у т.ч.: «Назар Стодоля», «Невольник», «Сто тисяч», «Помирились», «Украдене щастя», «Наймичка», «Шельменко Денщик», «Дай серцю волю, заведе в неволю», «Щире кохання», «Безталанна», «Бурлака», «Сватання на Гончарівці», «Мартин Боруля», «Суєта», «Розумний і Дурень», «Невольник», «По ревізії», «Бондарівна» та ін.

Їх творчі досягнення були уможливленні завдяки злагодженій роботі всіх членів Музично-драматичного товариства ім. М. Лисенка – культурно-мистецького осередку, який забезпечував технічну сторону театральних постановок, розподіляв ролі, призначав режисерів вистав, дбав про реквізит та необхідні декорації на сцені. Виборна управа товариства забезпечувала всю фінансову сторону справи таборового театру, акумулюючи виручені кошти за кожную виставу та призначаючи з цих сум гроші допомоги артистам та іншим членам товариства.

Музично-драматичне товариство працювало у тісній кооперації з проводом української таборової організації та членами Просвітнього відділу СБУ в цьому таборі, всебічна допомога яких великою мірою уможливила успішний розвиток народного театру на початковій фазі його діяльності. Завдяки цьому стало можливим створити та розвинути роботу таборового хору та духового і струнного оркестрів, які (в якості самодіяльних гуртків) увійшли до складу згадуваного товариства. Завдяки активному залученню членів цих гуртків театральні вистави набули високого рівня артистичності та реалістичності (*див. ілюстр. 18, 19, 20*).

Отже, діяльність таборового театру створила сприятливі умови для інтенсифікації процесу національного освідомлення полонених українців. Кожного разу концерти народної музики та співу, вистави п'єс українських драматургів пробуджували в душах полонених українців світлі спогади про рідний край, а крім того слугували потужним засобом патріотичного виховання таборян, доповнюючи роботу освітніх курсів та різних гуртків, що врешті-решт дозволило виплекати в таборі Вецляр чисельну когорту відданих Батьківщині українських громадян. Український театр, народний хор та самодіяльні

оркестри Вещляру стали тією могутньою тріадою, яка пробудила українців до активного громадсько-політичного життя та повернула їм їх національну душу.

**Додаток. Історія розвитку
Музично-Драматичного товариства імені М. Лисенка
(з листопада 1915 р. до 1-го січня 1917 р.)**

Табір Вещляр.

У часи, коли в таборі просвітна робота при допомозі докт[ора] Стоцького (йдеться про Р. Смаль-Стоцького – *авт.*), Матієвського і Початка почала ледве проявлятися, першим кроком з організаційного боку, було заснування музично-драматичного товариства, яке з початку не носило ніякої назви. Для стягнення товаришів, які прийняли участь в розвою і плеканні Української штуки, тов. Матієвський і докт[ора] Стоцький енергійно вишукували відповідних полонених у таборі і прихилили їх до цієї праці.

Для зручності і більшого звязку товаришевських відносин, був відведений окремий барак, куди й переводили охочих полонених: музикантів, співаків і акторів. Слід зазначити, що на перших парах зголошувалась дуже мало, але по волі, коли стали привикати і освідомлюватись в завданнях гуртуючихся людей, стали прихилитись до цієї справи і чим раз далі, тим більше з'являло бажання перейти в співацький барак, як його тоді прозивали.

Число людей з початку, які прийняли активну участь в плеканні театральної штуки, виявлялось в 40 людях, які розділились на гуртки: співацький, музикантський і артистичний. Провід в цих гуртках перебравли: в співацьким з початку тов. Біляєв, який опісля став провідником артистичного гуртка, а співацький гурток передав тов. Ковалю, музикантський тов. Берненко, після якого був обібран (обраний – *авт.*) тов. Рудий. Товариш же Берненко виявив зараз же пасивне відношення до діяльності і короткім часі зовсім виступив з товариства і взагалі став постороннь до Української справи.

Виступи співаків і музикантів почались в Листопаді 1915 р. даванням вокально-музичних концертів в окремому бараці, який був нарочито призначен (спеціально призначений – *авт.*) для промов, школи і улагоджень концертів. При перших же виступах співаків та і музикантів сходилось до 300 люда слухачів, в таборі поміж людьми прокинулася цікавість і заохота до Рідної пісні і музики. Не стали вже так сильно страхатись і жахатись і що неділі повно приходило на концерти і хто себе почував здібним, прилучалися до прийняття участі в діяльності гуртків і цим поширювали сили.

Що до внутрішнього порядку, то не легка річ була зорганізувати людей і призвичаїти до самопорядкування. Багато праці поклали на те докт[ор] Стоцький і Мітієвський, особливо слід завдячити тов. Матієвському і Початку, які так невимовно вміли підійти до людей і своєю простотою і звичайністю, робили велике вражіння.

Початок упорядкування внутрішнього порядку був проведений в формі скликань загальних зборів в визначні часи, на яких полагалися справи гуртків і оббірались (обирались – *авт.*) члени в відділ. Але як не старались згадані товариші зміцнити такий устрій і призвичаїти людей до свободної думки й слова на підставі, чого тільки й можна було б здобути собі практику в урядованні громадським життям, на демократичних початках, все таки не можна було сказати, щоб поступ був значний остільки, оскільки можна було б сподіватись від менш більш свідомих Українців. Багато перепеняли (шкодили – *авт.*) цій справі ворожі елементи, які час від часу виринали із гуртків і своєю неприхильністю і потайною агітацією вносили баламутство і різні неприємні замішання. Виразно дався втямки Костя Книш, котрий своїм хитрим поведінням завоював собі багато прехильників. За останній вчинок, яким він вимагав від людей в таборі підписей на висланні з табору докт[ора] Стоцького, покарано посадженням його в штраф барака на 14 днів. Можна зазначити також і двох учителів: Григоренка і Герасімчука, котрі живучі якийсь час між членами товариства, вели потайну агітацію. Врешті їх вивезли і інший табір.

Не обходилося і без конче неприємних розрухів, коли пригадують свято 6 грудня 1915 р. Деякі товариші домогались дозволу відбувати свято в честь Миколи II з агітаційними викликами: «Не забувайте товарищі, що ми є руські солдати і должны пам'ятати що ми є солдати руської армії!». «И должны придерживаться военной дисциплины і повинуватися старшим по званням (унтер-офіцерам), яких между нами найдеться не один!...». Такі патріотичні галасування не одному заляканому нагадали російську дисципліну і розуміється не обійшлося без тих впевнень, що за це мовляв як дізнаються в Росії, то по поверненні додому будуть тяжко покарані. Все це дуже вразливо відбилось на слабких натурах, які незабаром почали виступати (виходити – *авт.*) з товариства. Що до загального настрою, то також виразно проглядала непевність і вагання.

Безперечно, що такий випадок на якийсь час відібрав нормальне життя і значно відбився взагалі на відносинах до праці.

До цього слід додати подібний же випадок з жертвами на січових стрільцях перед Різдвом [19]15 р. Ініціатива була подана недавно приїхавшим проф[есором] Карманським і тов[аришем] Матієвським. Необережність, як виявилось опісля з наслідків була велика, люде ще не освідомились докладно з

своїм завданням і взагалі Союзу, віднесли (поставились – *авт.*) з великим сумнівом і почали вигадувати всілякі несенитниці; буцім то ці жертви будуть повернені (використані – *авт.*) на «знаряди», а у нас є старі батьки, матері, діти, ми й так бідні!.. Із різних таких гадок і видумок, виникли цілковиті обурення, і знову деякі члени виступили.

З відкликанням попереднього Просвітного Виділу і приїздом нового, проф.: Лепкого, Пачовського, Порфєцького (Перфєцького – *авт.*), Терлецького, Лисецького і Курдуби (Корбуди – *авт.*), життя в товаристві стало оживати, і діяльність товариства стала більше активною.

Насамперед був уложен тов[аришем] Терлецьким статут і предкладен на загальних зборах 11 лютого 1916 р. на затвердження. Статут був прийнятий і товариство прийняло назву в честь імені «М.Лисенка». На підставі статута зараз же були переведені нові реформи, обібрано членів правління числом 13, уложень був розклад праці і 15 марта командантура стала виплачувати заповоги по 8 м[арок] місячно кожному члену товариства.

Діяльність в 1915 р. товариство що неділі й свята виявляло в вокально-музичних концертах. На перший же день Різдва, накопи цілком підоспіла будівля Народнього Дому, перший раз товариством була дана вистава, водевіль «По ревізії». Людей було повно і вражіння було зроблено дуже велике. Усі присутні були задоволені і вітали тов. артистів гучними оплесками. Успіх був великий і вражіння на членів товариства чутко відбилось, дякуючи чому піднявся настрій і заохота до дальшої праці. Одно тільки бракувало – духової оркестри, саля в домі велика, і мандолінової оркестри мало бути чути. Але незабаром в новому році прийшли духові струменти і ефект був досягнут. Залунала по таборі духовна оркестра і відтоді в Народньому Домові дійсно починається справжнє життя. Ідуть що неділі вистави, гримить духовна оркестра, виступає хор співаків, витанцьовується український гопак, з'являються на сцені історичні пєси, які дають глядачам гарних борців-козаків за волю і свободу, пересовується перед очима вся та слава минувшина нашої покривдженої України, і т.д. і т.д. Тріумф невимовний!.. С цього часу і почалась дійсно велика просвітна праця товариства. Сили в товариство почали прибувати чим раз більше й більше. Товариство ширилось, і з невеликого числа, розрослося до сотні з лишком. Страхи відступились на задній плян, запанували естетичні почуття і пориви до рідної штуки. Товариство в один миг здобуло собі гарний авторитет і славу в таборі.

Але й знов не обійшлося без сумних явищ. Ворожі елементи, затемнені російським патріотизмом, бачучи який великий розмір приймає взагалі просвітна робота в таборі, не зважаючи на їхню агітацію, змовились в останній раз іще спробувати свої сили і пустились на самий найнекультурніший, гидкий,

ганебний спосіб (який тільки Росія може вживати (використовувати – *авт.*) при погромі жидів (євреїв – *авт.*) і борцями за волю), виступить під час вистави в Народнім Домі з обуренням і накинуться на присутніх з оружною силою. Замір держався в тайні і дійсно 12 лютого 1916 р. під час вистави водевіля «Лихо не кожному лихо», іншому й талан» був здійснен. В ту хвилю, як ішла остання сцена, де ріжуть на вечірницях паламареві косу, в салі сталося якесь замішення, а далі в миг почулись галасування «Долой Україну!», «Боже царя храни!!!», «Бей українців!!!». Паніка охопила всіх страшенно, ніхто не міг уявити собі що таке діється і куди втікати, людей було повнісенський театр. Почалась сильна давка, а той піднялась колотнеча. Когось ударено. Прибігли часові, які ще більше внесли замішання. Чути було крики, що стрілять будуть. З сильним напруженням повалився нарід прямо через голови, хто куди попав... Страшенною лавою кинулись на сцену до артистів (на сцену). Зломали декорацію, потрошили електричні лампочки, потоптали музичні інструменти і деяких акторів виволокли з собою на двір. А в салі все ще витягали «Боже царя храни» і кричали «Долой Україну!». Ще одна хвиля і весь цей шум, гам понісся по табору. Збіглися німецькі вартові і почалися заарештовування підозрілих. Сігнали заарештованих в штраф барака, а на другій день спровадили їх під вартою в народний дім для слідства. Закінчилось тим, що деяких повивозили з табору, а решті було прощено. Це остання криза, яку пережило не тільки товариство, але й взагалі табор. З того часу пішла робота прискореним темпом, без всяких перепон.

На товаристві згаданий вибух хоча й видбився трохи, але не надовго, швидко про це забули. Діяльність кипіла і товариство з ще більшою енергією взялось проявлять сценічну діяльність.

Театр в таборі став головним центром і той що боявся навіть підійти близько до місця, де можна було почути просвітне слово, йшов проти своєї волі до театру, і непомітно для самого себе скорявся, брав національну свідомість і прихилився до Української справи.

Слід віддати справедливість і вдячність прислужившимся своєю щирою працею і невтомною енергією до розвитку товариства і піднесення його на належну височінь: Івану Біляєву, Івану Кривохижі, Михайлу Діхтярю, Дмитру Надежкіну, Грицьку Поліонському, Михайлк Планку, Грицьку Шевелю, Тимофію Іваніву, Ільку Бондаренку, Антону Демченку, Івану Тітаренку, Степану Шабаліну, Юхиму Рудому, Грицьку Кононову і Степану Козіцькому і професору Терлецькому.

Навиразнійше в останній час товариство прийняло великий розмір діяльності і самосвідомості з розв'язанням просвітнього Виділу і утворенням самостійності організацій і центр вищої виконуючої влади «Генеральної

Старшини». На практиці тепер виявилось, що самопорядкування і ті результати, які за короткий час досягнути виказують, що члени товариства стали на тривкі ночі і самосвідомість цілком запанувала...

Велике діло розпачато і налагоджено, адже побажать і щоб сили і енергія не покидали і цей шлях, який випав на долю товариства, щоб він був гладенький і рівний і розпочате святе діло як найскорше по ньому допровадить до самих найкращих результатів, по здійсненя тої великої мети і завдань, під прапором яких всі разом не покладаючи сил стремімо!...

Визначається число вистав, які були дані з (25 січня) 8 грудня 1916 р. по 1-е січня 1917 р. 8 грудня по Ревізії (Кропивницького). 14 січня Назар Стодоля (Т.Шевченка). 12 лютого (лютого – *авт.*) Лихо не корисному лиху, инш. талан (Кропивн[ицького]) Вокально-музичн[ий] вечір, Невольник, Назар Стодоля, Ювілейний концерт в пам'ять Тар[аса] Шевченка два рази, Сто тисяч, Вечір сміху й забави, Чи вдуріла, фарс і водевіль Помирились, Украдене щастя в пам'ять Франка, Наймичка, Шельменко Деньщик, Сватання водевіль, музично-вокальний концерт, Дай серцю волю, заведе в неволю, Щире кохання, Вокально-музичний вечір, Водевіль [...] (незрозуміле слово – *авт.*) з дівертисментом, Безталанна, Бурлака, Бувальщина з концерт, Сватання на Гончарівці, Мартин Буруля, Дай серцю волю, заведе в неволю, Суєта, Розумний і Дурень.

На 1-е січня 1917 р. членів 115, в тім числі почесних членів 4 – тов[ариші] Андріюк, Емець, Білих і президент союза Скоропис.

Член товариства М. Дихтяр

20 січня 1917 р.

Голова товариства Демченко
Секретарь Мариніч

ЦДАВО України, ф.4382, оп.1, спр.1, арк.18-22.

(Оригінал, рукопис, наводиться зі збереженням мови оригіналу).

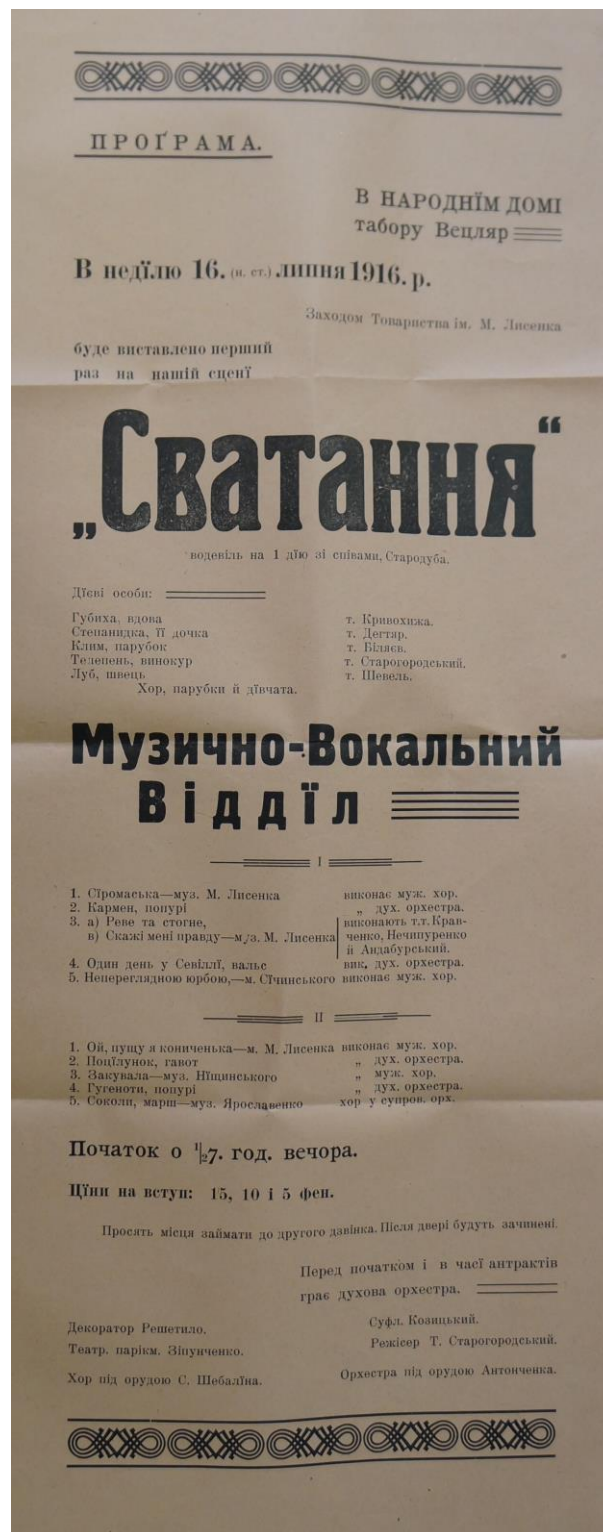

Рис. 1. Програмка вистави водевілю Стародуба «Сватання» («Українці, або сватання на вечорницях»), який був поставлений на сцені таборового театру у Вецлярі 16 липня 1916 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

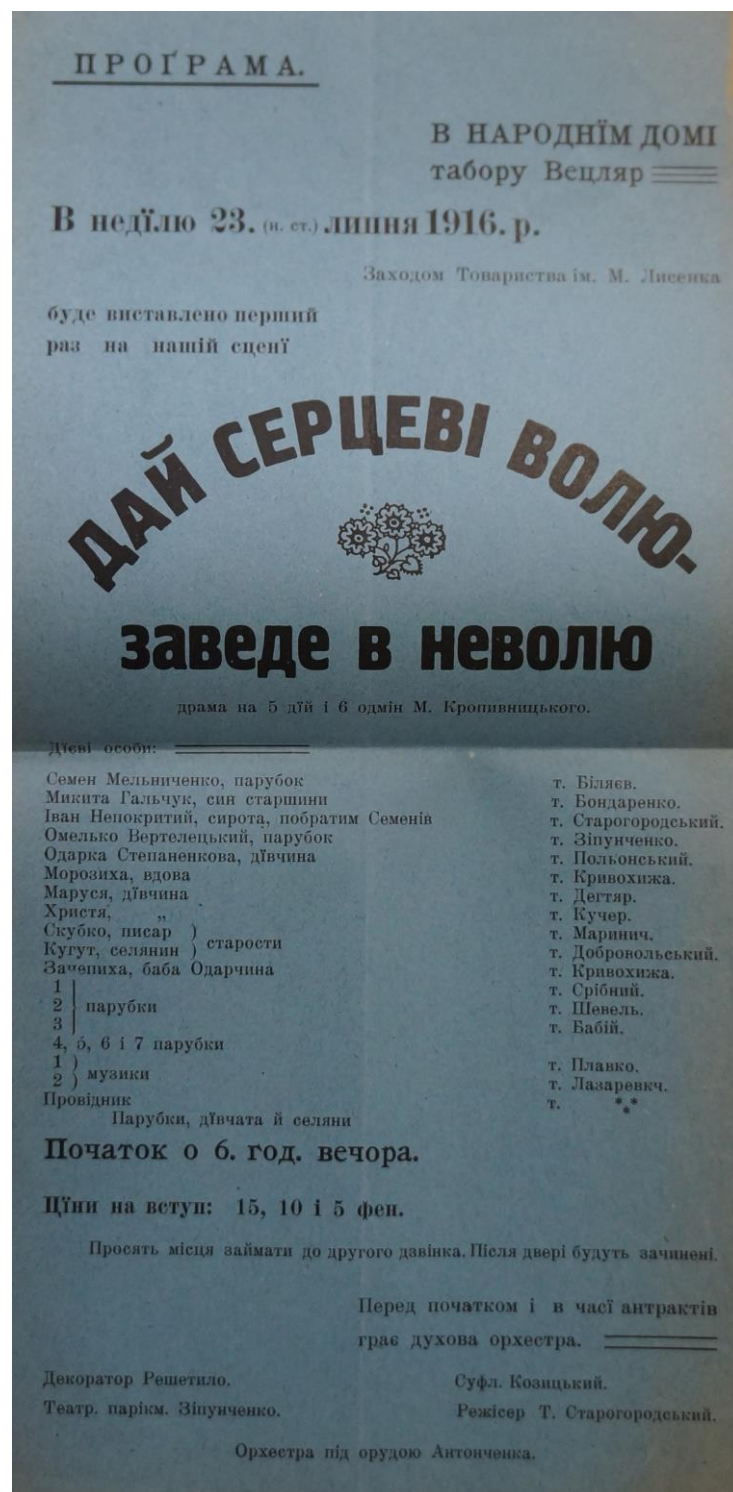

Рис. 2. Програмка вистави драми М. Кропивницького «Дай серцеві волю – заведе в неволю», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 23 липня 1916 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

Рис. 3. Програмка вистави комедії І. Карпенка-Карого «Розумний і дурень», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 20 серпня 1916 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

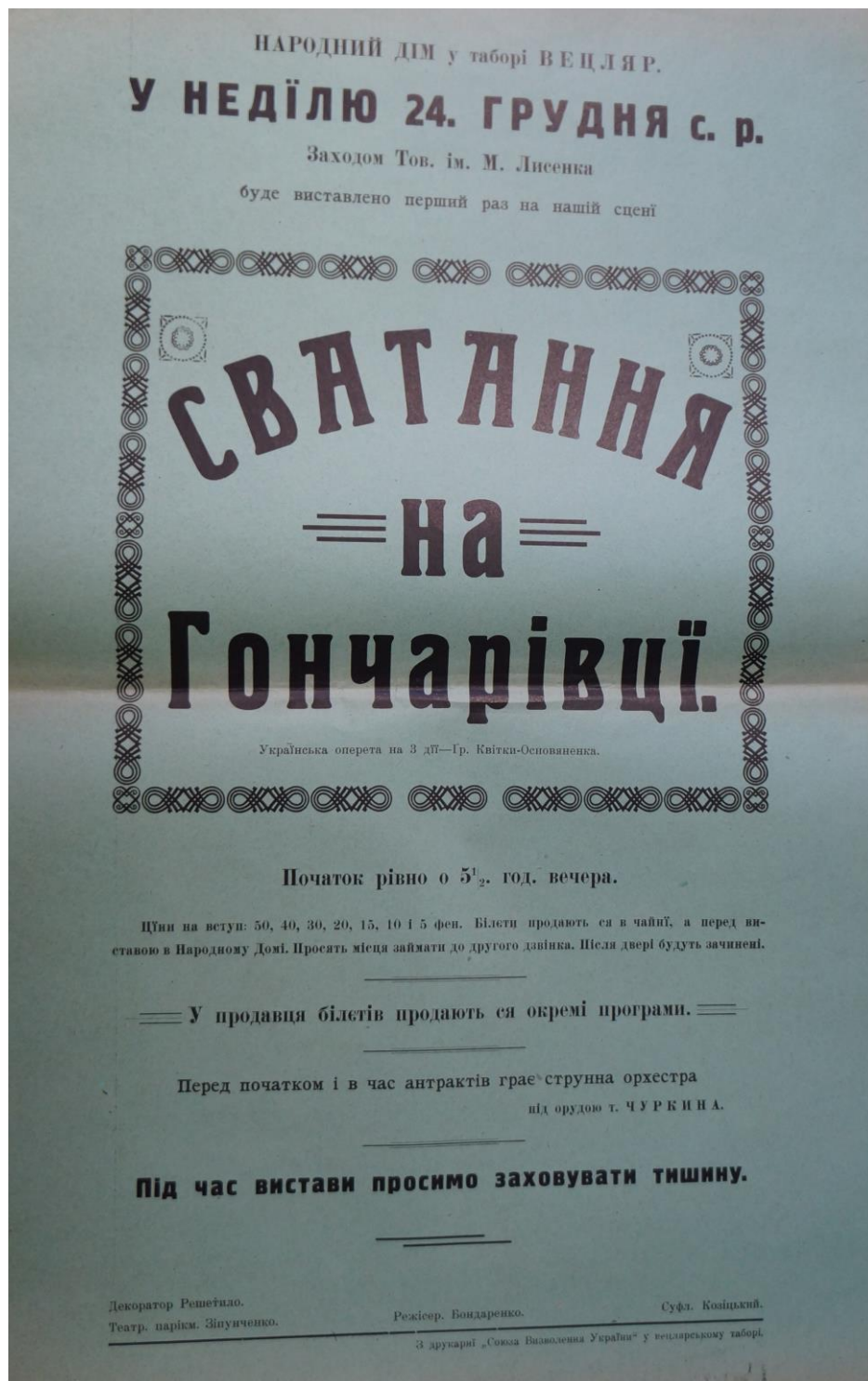
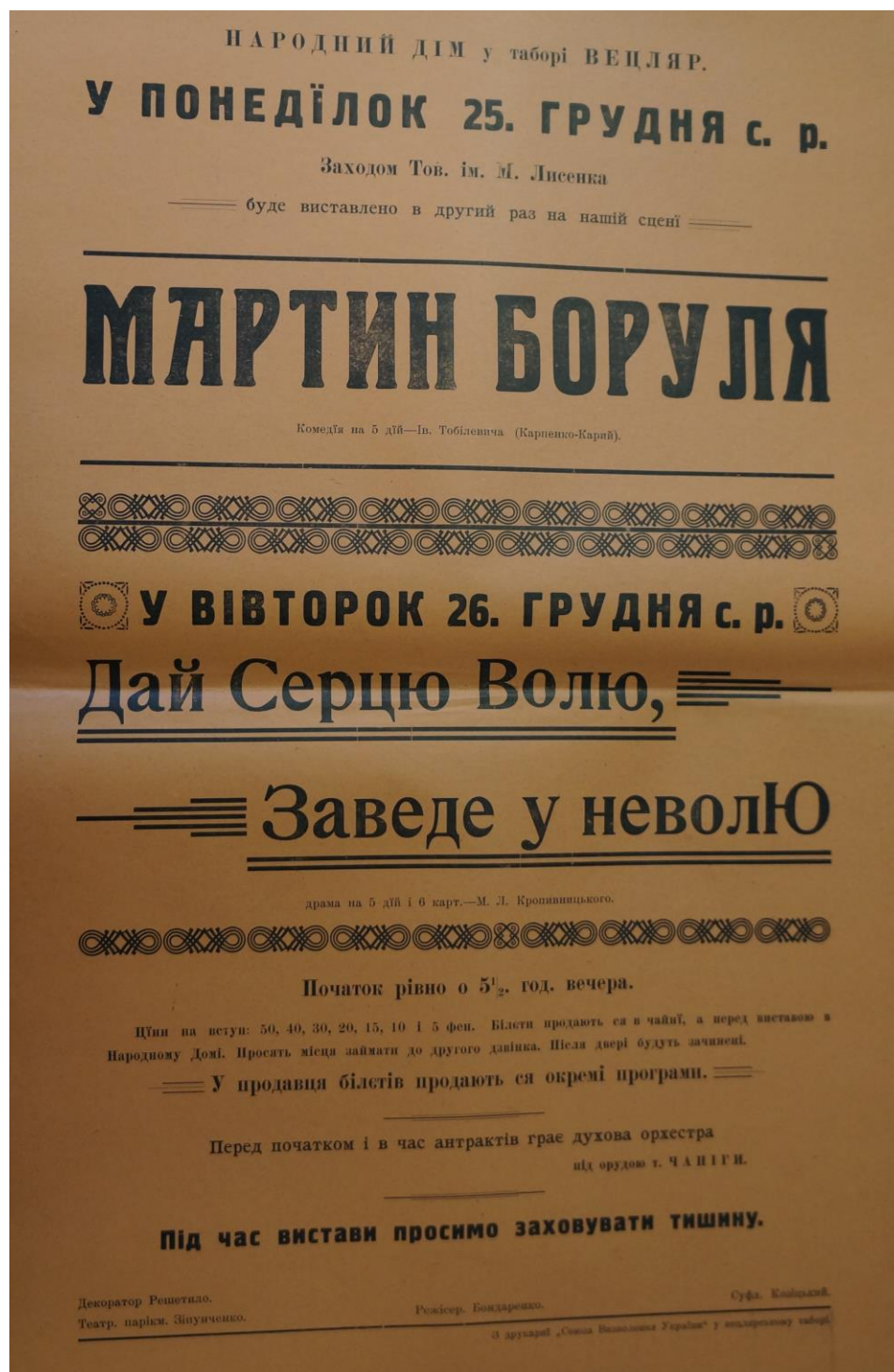

Рис. 5. Афіша вистави п'єси Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 24 грудня 1916 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

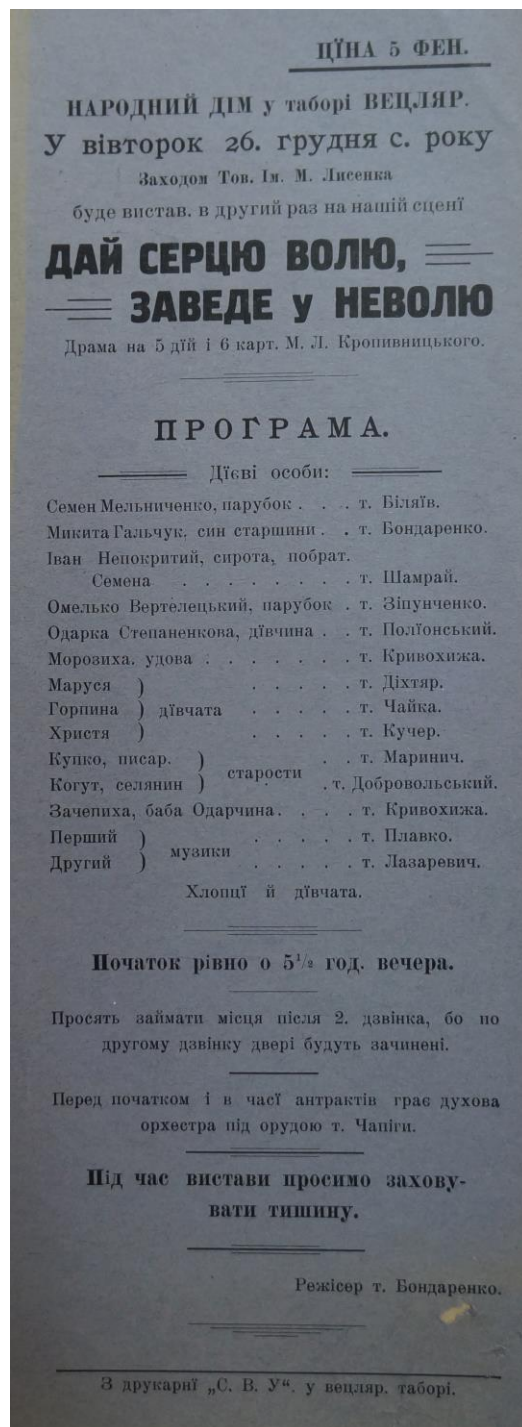

Рис. 7. Програмка драми М. Кропивницького «Дай серцю волю, заведе в неволю», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 26 грудня 1916 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

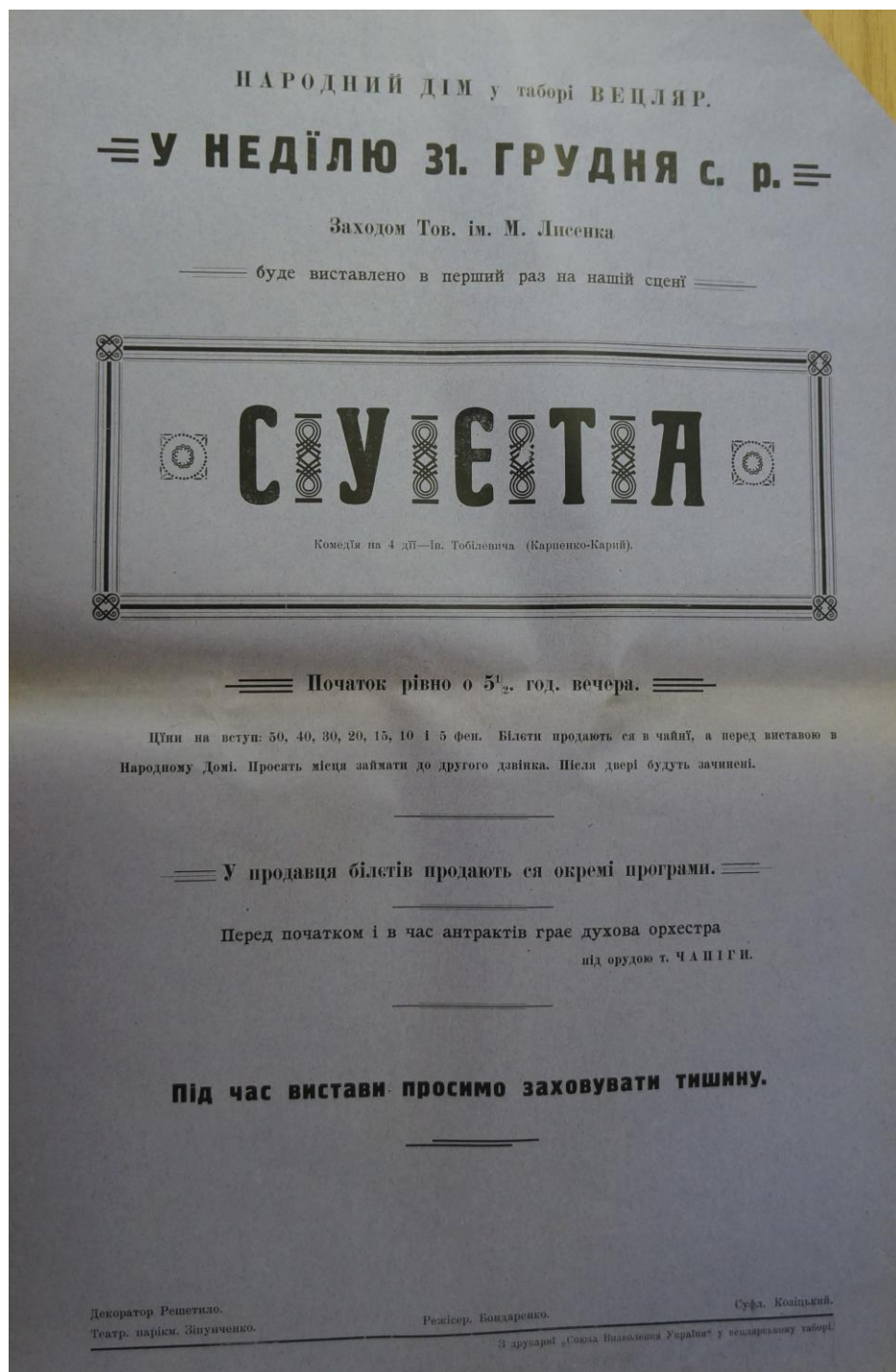

Рис. 9. Афіша вистави драми Т. Шевченка «Назар Стодоля», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 7 січня 1917 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

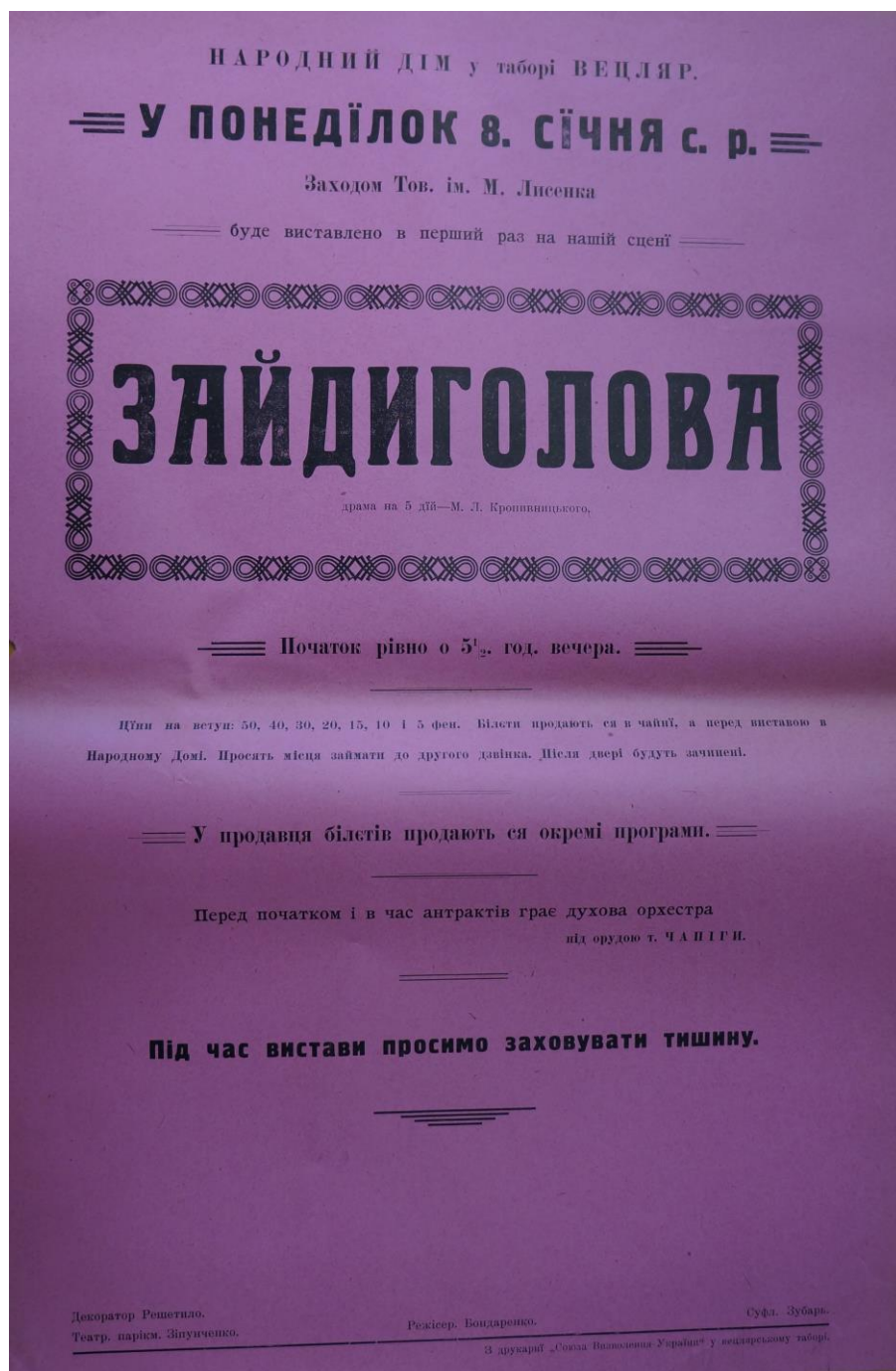

Рис. 10. Афіша вистави драми М. Кропивницького «Зайдиголова», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 8 січня 1917 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

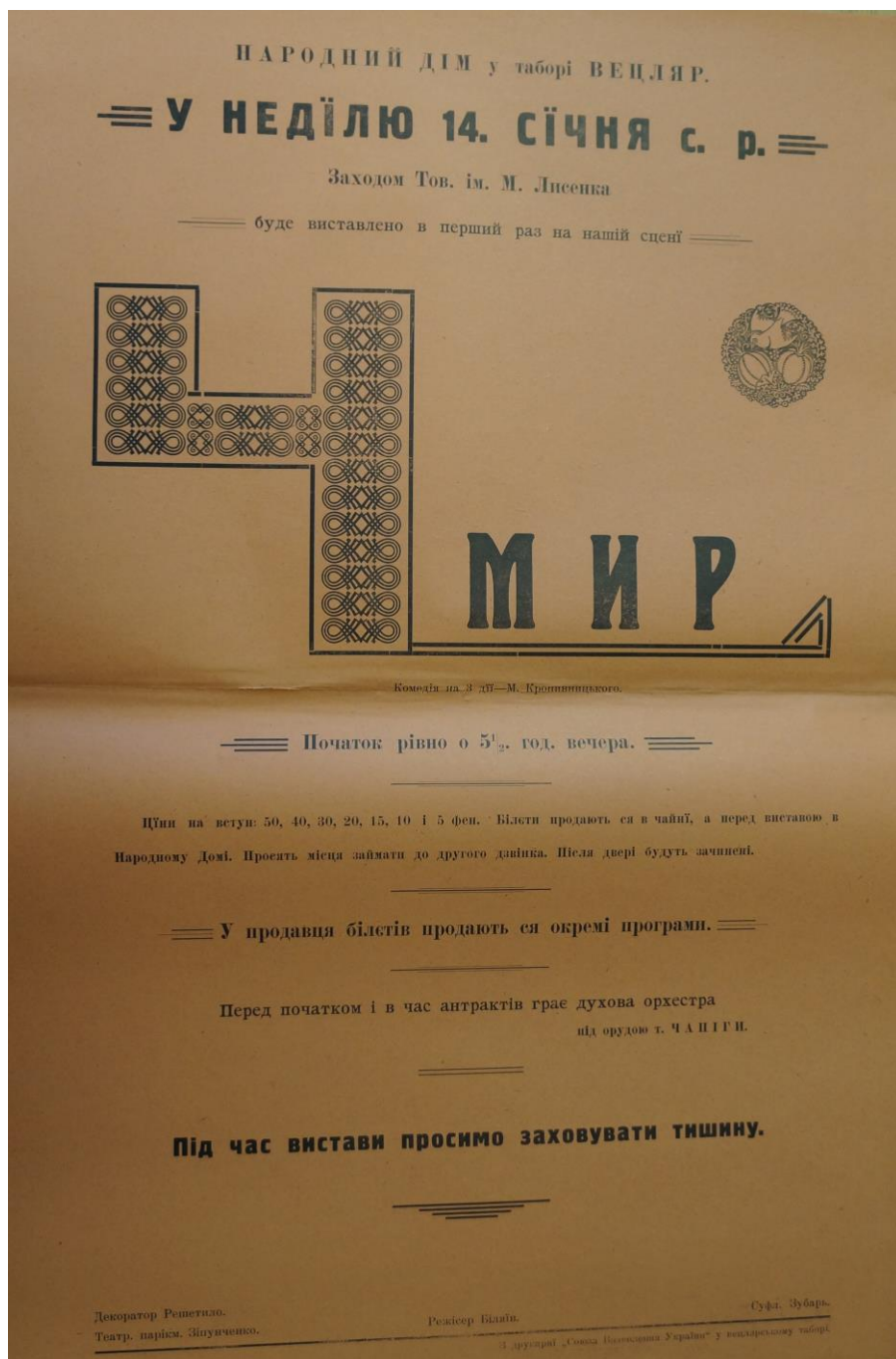

Рис. 12. Афіша вистави комедії І.Карпенко-Карого «Сто тисяч», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 19 січня 1917 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

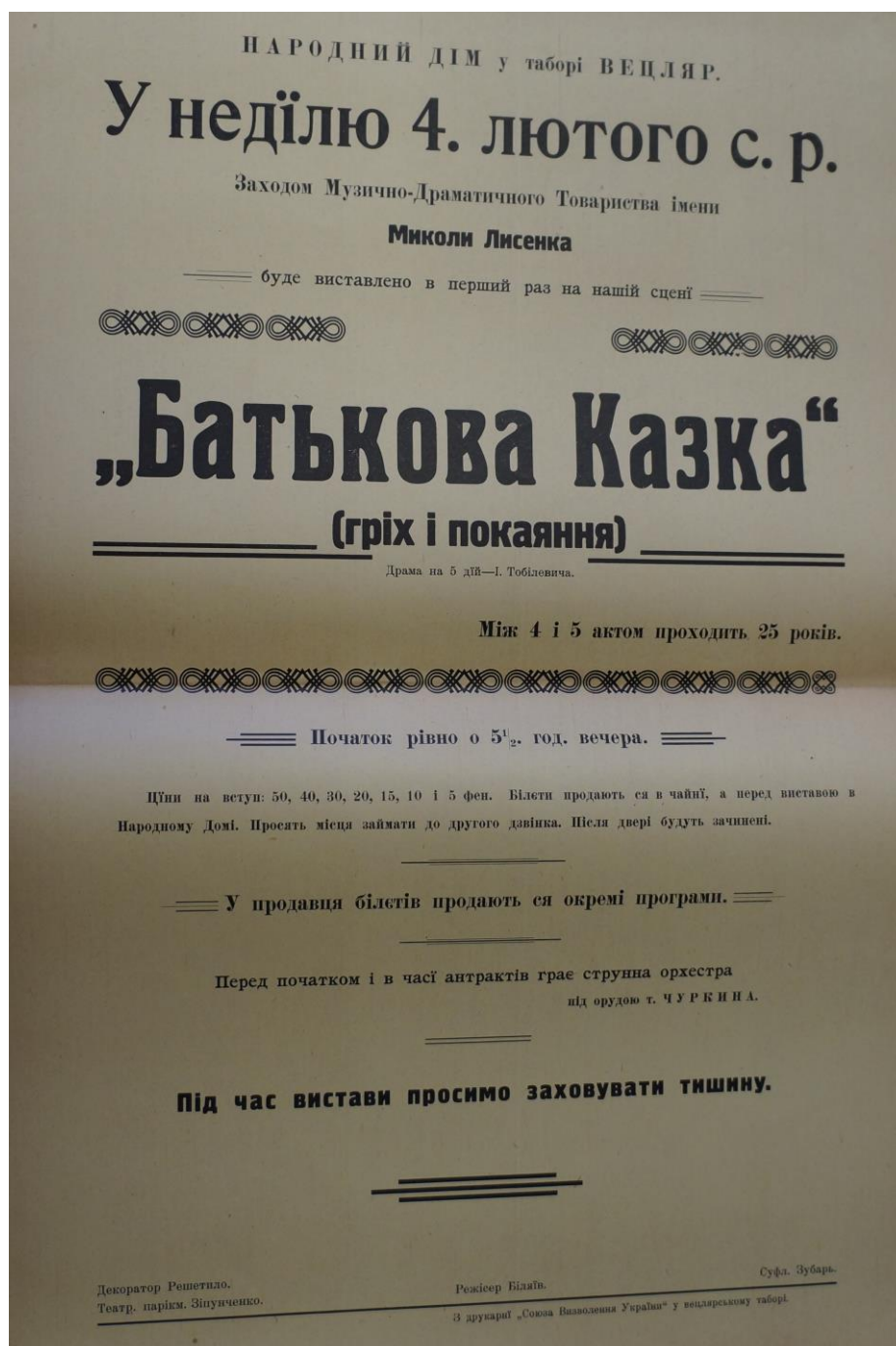

Рис. 14. Афіша вистави драми І. Карпенко-Карого «Батькова казка», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 4 лютого 1917 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

Рис. 15. Афіша вистави драми І.Карпенка-Карого «Безталання», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 11 лютого 1917 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

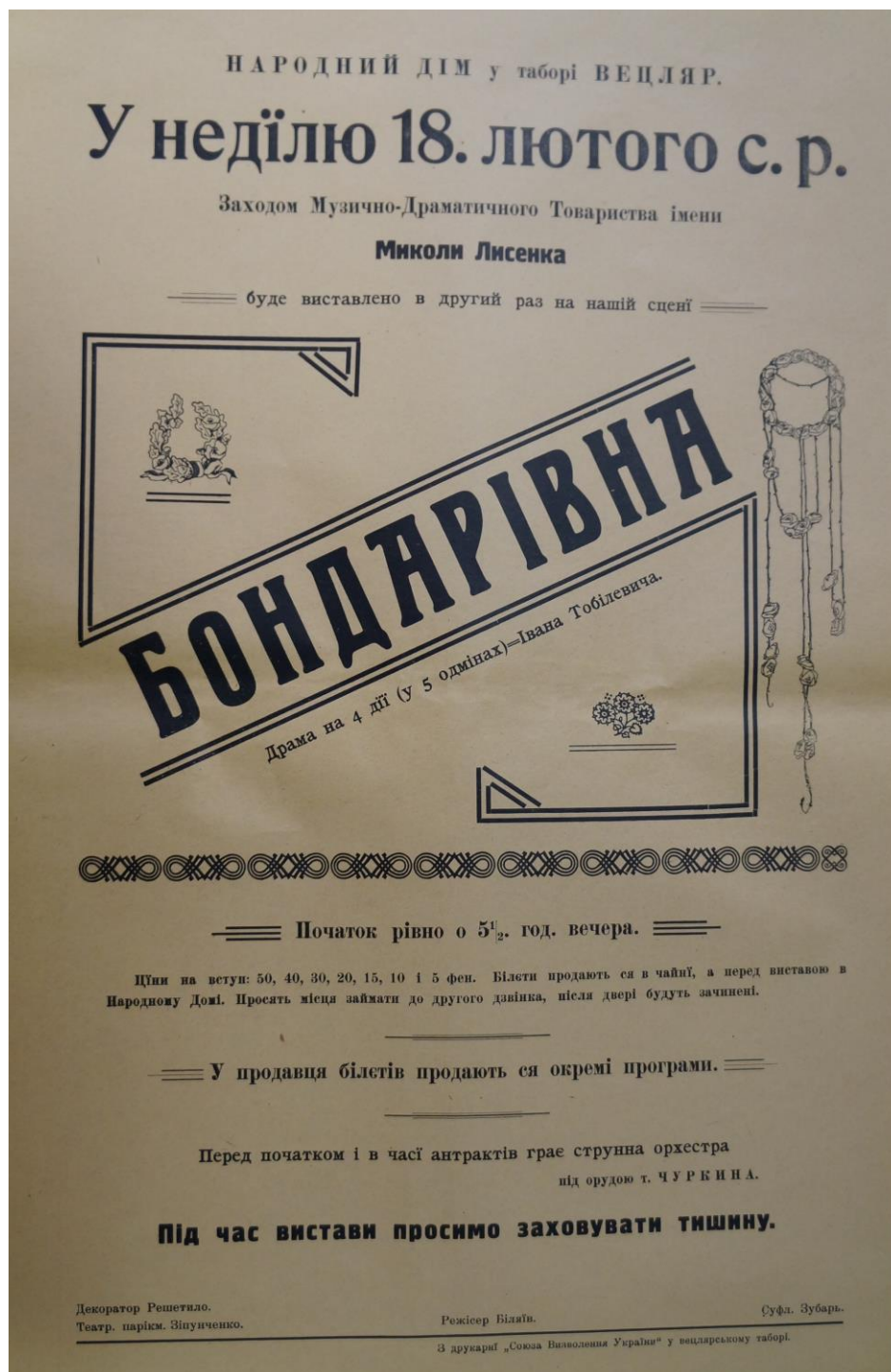

Рис. 16. Афіша вистави драми І.Карпенко-Карого «Бондарівна», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 18 лютого 1917 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

Рис. 17. Афіша вистави комедії М. Кропивницького «Джигун», яка була поставлена на сцені таборового театру у Вецлярі 25 лютого 1917 р. (Historisches Archiv der Stadt Wetzlar, Deutschland)

Рис. 18. Сцена і зал таборового театру (в Народному домі табору Вецляр), 1916-1918 рр. (світлина з фотоальбому «На спомин побуту у Вецлярі», виготовленого заходами української організації табору)

Рис. 19. Духовий оркестр табору Вецляр, 1916-1917 рр. (світлина з фотоальбому «На спомин побуту у Вецлярі», виготовленого заходами української організації табору)

Рис. 20. Невідомий артист з кобзою на сцені таборового театру у Вецлярі, 1917 р. (світлина з фотоальбому «На спомин побуту у Вецлярі», виготовленого заходами української організації табору)

Список використаних джерел та літератури:

1. Безсторонній. Театр / Безсторонній // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 10 січня. – Ч.2(49). – С.6.
2. В.Г. Із таборового життя / В.Г. // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 12 листопада. – Ч.32. – С.4, 7.
3. Великий Концерт в честь Тараса Шевченка // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 15 березня. – Ч.6. – С.11.
4. Від Т[оварист]ва ім. М. Лисенка // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 25 травня. – Ч.12-13. – С.8.
5. Вржіння з вистави «Мартин Боруля» // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 15 липня. – Ч.18. – С.6-7.
6. Глядач. Із таборового життя / Глядач // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 24 вересня. – Ч.25. – С.6.
7. Горемиченко Ф. Театр / Ф. Горемиченко // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 15 лютого. – Ч.9(56). – С.4-5.
8. Горемиченко Ф. Театр / Ф. Горемиченко // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 25 лютого. – Ч.11(58). – С.6-7.
9. Горобець П. Стріча / П. Горобець // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 16 лютого. – Ч.4. – С.4.
10. Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 10 січня. – Ч.2(49). – С.6-7.
11. Журба С. Побут т.т. Фрайштадців у нашій таборі / С. Журба // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 10 травня. – Ч.10-11. – С.9-10.
12. Золота Липа: ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами / Під ред. З. Кузелі. – Берлін, 1924. – С.73.
13. Зубченко С. Театр / С. Зубченко // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 10 лютого. – Ч.8(55). – С.3-4.
14. Із таборового життя // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 15 червня. – Ч.15. – С.8.
15. Із таборового життя // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 5 липня. – Ч.16-17. – С.9.
16. Із таборового життя // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 5 серпня. – Ч.21. – С.5.
17. Із таборового життя // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 25 серпня. – Ч.22. – С.5.
18. Із таборового життя // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 17 вересня. – Ч.24. – С.6.
19. К-ий С. Із таборового життя / С. К-ий // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 24 вересня. – Ч.25. – С.5-6.
20. К-ий С. Театр / С. К-ий // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 5 січня. – Ч.1(48). – С.8-9.
21. К-ий С. Театр/ С. К-ий // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 10 січня. – Ч.2(49). – С.5-6.
22. Концерт // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 15 червня. – Ч.15. – С.9.
23. Кривошеєва Л. М. Національно-просвітня діяльність Союзу визволення України в таборах військовополонених українців (1914-1918 рр.) / Л. М. Кривошеєва. Дис. канд. іст. наук за спец. 07.00.01 – Історія України. – Запоріжжя, 2009. – 242 с.
24. Лисецький П. Як виглядає просвітно-організаційне життя в українській таборі у Вецлярі / П. Лисецький // Вістник політики, літератури й життя. – Відень, 1918. – 20 січня. – Ч.186. – С.37-38.
25. Наша пісня в «Народнім Домі» // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 16 лютого. – Ч.4. – С.4.
26. Оголошення // Просвітний Листок. – Вецляр, 1916. – 1 січня. – Ч.1. – С.8.

27. Прикоть Л. Концерт / Л. Прикоть // Просьвітній Листок. – Вецляр, 1916. – 25 липня. – Ч.19. – С.6.
28. Просьвітній Листок. – Вецляр, 1916. – 5 липня. – Ч.16-17. – С.12.
29. Просьвітній Листок. – Вецляр, 1916. – 31 грудня. – Ч.39. – С.8.
30. Слухач. Театр / Слухач // Просьвітній Листок. – Вецляр, 1916. – 17 грудня. – Ч.37. – С.6.
31. Слухач. Театр / Слухач // Просьвітній Листок. – Вецляр. 1916. – 31 грудня. – Ч.39. – С.4.
32. Співацький гурток т[овариств]ва ім. М. Лисенка // Просьвітній Листок. – Вецляр, 1916. – 10 грудня. – Ч.36. – С.6.
33. Срібняк І. З історії культурно-просвітницької діяльності полонених українців у таборі Вецляр (Німеччина) в 1915 р. / І. Срібняк // Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності, проблеми та прогнози на порозі XXI століття: Тези п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції (Київ-Чернівці, 22-25 травня 1997 р.). – Київ-Чернівці, 1997. – Ч. 2. – С. 441-443.
34. Срібняк І. Табір полонених українців у Вецлярі (Німеччина) у 1915-1917 рр. / І. Срібняк // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». – К., 1998. – Вип. 2. – С. 38-57.
35. Срібняк І.В. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914-1920 рр.). / І. Срібняк. – К., 1999. – С. 93-110.
36. Срібняк М.І. Створення та діяльність Музично-драматичного товариства імені М.Лисенка в таборі Вецляр (Німеччина) у 1915-1916 рр. / М. І. Срібняк // Дриновський збірник. Том VIII. – Харків-Софія, 2015. – С.315-321.
37. Сьвято Тараса в нашому таборі // Просьвітній Листок. – Вецляр, 1916. – 1 квітня. – Ч.7. – С.7.
38. Театр // Просьвітній Листок. – Вецляр. 1916. – 25 липня. – Ч.19. – С.7.
39. Театр // Просьвітній Листок. – Вецляр, 1916. – 24 грудня. – Ч.38. – С.3-4.
40. Театр // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 25 січня. – Ч.5(52). – С.5.
41. Театр // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 1 лютого. – Ч.6(53). – С.5.
42. Троянда С. Театр / С. Троянда // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 25 лютого. – Ч.12(59). – С.4-5.
43. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф.4382, оп.1, спр.1, арк.18.
44. ЦДАВО України, ф.4382, оп.1, спр.5, арк.46.
45. Щирий. Театр / Щирий // Громадська Думка. – Вецляр, 1917. – 15 січня. – Ч.3(50). – С.6-7.
46. Jung I., Wiedl W. Ein «besonderes» Lager für Ukrainer / I. Jung, W. Wiedl // Zwischen Propaganda und Alltagsnot. Wetzlar und der Erste Weltkrieg 1914-1918. – Neustadt an der Aisch, 2016. – S.262-282.
47. Rehmer C. Das Ukrainerlager Wetzlar-Büblingshausen (1915-1918). Ein besonderes Lager? / C. Rehmer // Mitteilungen des Wetzlarer Geschichtsvereins, 1994. – Heft 37. – S.77-116.
48. Rehmer C. «Revolutionierungspolitik» und Ukrainer-Lager / C. Rehmer // Die Ukraine im Blickfeld deutscher Interessen. Ende des 19. Jahrhunderts bis 1917/18. – Frankfurt a. M. u. a., 1997. – S.245-280.
49. Runzheimer J. Film als historische Quelle. Das ukrainische Kriegsgefangenenlager in Wetzlar / J. Runzheimer // Claudia Weidemann und Rudolf Worschech: Kamera. Oskar Barnack. Frühe Filme aus Wetzlar und Umgebung. – Frankfurt am Main, 2002. – S.25-28.

References:

1. Bezstoronniy. (1917, sichnya 10). Teatr *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 2(49), 6.
2. V., H. (1916, lystopada 12). Iz taborovoho zhyttya *Prosvitniy Lystok*. Vetslyar, 32, 4, 7.

3. Velykyy Kontsert v chest' Tarasa Shevchenka. (1916, 15 bereznaya). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 6, 11.
4. Vid T[ovaryst]va im. M. Lysenka. (1916, 25 travnya). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 12-13, 8.
5. Vrazhinnya z vystavy «Martyn Borulya». (1916, 15 lypnya). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 18, 6-7.
6. Hlyadach. (1916, veresnya 24). Iz taborovoho zhyttya *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 25, 6.
7. Horemychenko, F. (1917, lyutoho 15). Teatr *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 9(56), 4-5.
8. Horemychenko, F. (1917, lyutoho 25). Teatr *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 11(58), 6-7.
9. Horobets', P. (1916, lyutoho 16). Stricha *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 4, 4.
10. Hromads'ka Dumka. (1917, sichnya 10). Vetslyar, 2(49), 6-7.
11. Zhurba, S. (1916, travnya 10). Pobut t.t. Frayshtadtsiv u nashim tabori *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 10-11, 9-10.
12. Zolota Lypa: yuvileyna zbirka tvoriv Bohdana Lepkoho z yoho zhyttyepysom, bibliohrafiyeyu tvoriv i prysvyatamy (1924). Pid red. Z. Kuzeli. Berlin, 73.
13. Zubchenko, S. (1917, lyutoho 10). Teatr *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 8(55), 3-4.
14. Iz taborovoho zhyttya. (1916, chervnya 15). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 15, 8.
15. Iz taborovoho zhyttya. (1916, lypnya 5). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 16-17, 9.
16. Iz taborovoho zhyttya. (1916, serpnia 5). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 21, 5.
17. Iz taborovoho zhyttya. (1916, serpnia 25). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 22, 5.
18. Iz taborovoho zhyttya. (1916, veresnya 17). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 24, 6.
19. K-yj, S. (1916, veresnya 24). Iz taborovoho zhyttya *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 25, 5-6.
20. K-yj, S. (1917, sichnya 5). Teatr *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 1(48), 8-9.
21. K-yj, S. (1917, sichnya 10). Teatr *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 2(49), 5-6.
22. Kontsert. (1916, chervnya 15). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 15, 9.
23. Kryvosheyeva, L.M. (2009). *Natsional'no-prosvitnya diyal'nist' Soyuzu vyzvolennya Ukrainy v taborakh viys'kovopolonenykh ukrayintsiv (1914-1918 rr.)*. Dys. kand. ist. nauk za spets. 07.00.01 – Istorija Ukrainy. Zaporizhzhya, 2009, 242 s.
24. Lysets'kyj, P. (1918, sichnya 20). Yak vyhlyadaye prosvitno-organyzatsiynе zhyttye v ukrayins'kim tabori u Vetslyari *Vistnyk polityky, literatury y zhyttya*. Viden', 186, 37.
25. Nasha pisnya v «Narodnyim Domi». (1916, 16 lyutoho). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 4, 4.
26. Oholoshennye. (1916, sichnya 1). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 1, 8.
27. Prykot', L. (1916, lypnya 25). Kontsert *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 19, 6.
28. *Pros'vitniy Lystok*. (1916, lypnya 5). Vetslyar, 16-17, 12.
29. *Pros'vitniy Lystok*. (1916, hrudnya 31). Vetslyar, 39, 8.
30. Slukhach. (1916, hrudnya 17). Teatr *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 37, 6.
31. Slukhach. (1916, hrudnya 31). Teatr *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 39, 4.
32. Spivats'kyi hurtok t[ovaryst]va im. M. Lysenka. (1916, hrudnya 10). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 36, 6.
33. Sribnyak, I. (1997). Z istoriyi kul'turno-prosvitnyts'koyi diyal'nosti polonenykh ukrayintsiv u tabori Vetslyar (Nimechchyna) v 1915 r. *Etnonatsional'nyy rozvytok v Ukraini ta stan ukrayins'koyi etnichnosti v diaspori: sutnist', realiyi konfliktnosti, problemy ta prohnozy na porozi XXI stolittya: Tezy p'yatoyi Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (Kyiv-Chernivtsi, 22-25 travnya 1997 r.)*. Kyiv-Chernivtsi, 2, 441-443.
34. Sribnyak, I. (1998). Tabir polonenykh ukrayintsiv u Vetslyari (Nimechchyna) u 1915-1917 rr. *Visnyk Kyivs'koho derzhavnogo lnhvistychnoho universytetu*. Seriya «Istorija, ekonomika, filosofiya». Kyiv, 2, 38-57.
35. Sribnyak, I. (1999). *Poloneni ukrayintsi v Avstro-Uhorshchyni ta Nimechchyni (1914-1920 rr.)*. Kyiv, 93-110.
36. Sribnyak, M. (2015). Stvorennya ta diyal'nist' Muzychno-dramatychnoho tovarystva imeni M.Lysenka v tabori Vetslyar (Nimechchyna) u 1915-1916 rr. *Drynovs'kyi zbirnyk*. Tom VIII. Kharkiv-Sofiya, 315-321.

-
37. S'vyato Tarasa v nashomu tabori. (1916, 1 kvitnya). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 7, 7.
38. Teatr. (1916, lypnya 25). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 19, 7.
39. Teatr. (1916, hrudnya 24). *Pros'vitniy Lystok*. Vetslyar, 38, 3-4.
40. Teatr. (1916, sichnya 25). *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 5(52), 5.
41. Teatr. (1917, lyutoho 1). *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 6(53), 5.
42. Troyanda, S. (1917, lyutoho 25). Teatr *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 12(59), 4-5.
43. *Tsentralnyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vldy ta upravlinnya Ukrainy (TSDAVO Ukrainy), f.4382, op.1, spr.1, ark.18.*
44. *TSDAVO Ukrainy, f.4382, op.1, spr.5, apk.46.*
45. Shchyryj. (1917, sichnya 15). Teatr *Hromads'ka Dumka*. Vetslyar, 3(50), 6-7.
46. Jung, I. & Wiedl, W. (2016). Ein «besonderes» Lager für Ukrainer Zwischen *Propaganda und Alltagsnot. Wetzlar und der Erste Weltkrieg 1914-1918*. Neustadt an der Aisch, 262-282.
47. Rehmer, C. (1994). Das Ukrainerlager Wetzlar-Büblingshausen (1915-1918). Ein besonderes Lager? // *Mitteilungen des Wetzlarer Geschichtsvereins*, 37, 77-116.
48. Rehmer, C. (1997). «Revolutionierungspolitik» und Ukrainer-Lager *Die Ukraine im Blickfeld deutscher Interessen. Ende des 19. Jahrhunderts bis 1917/18*. Frankfurt a. M. u. a., 245-280.
49. Runzheimer, J. (2002). Film als historische Quelle. Das ukrainische Kriegsgefangenenlager in Wetzlar *Claudia Weidemann und Rudolf Worschech: Kamera. Oskar Barnack. Frühe Filme aus Wetzlar und Umgebung*, Frankfurt am Main, 25-28.

Ihor Sribnyak, *Doctor of Sciences (History), Professor*

Borys Grinchenko Kyiv University

Kyiv, Ukraine

Milana Sribniak, *Bachelor of History,*

Student of the Master Program (Faculty of History),

Taras Shevchenko National University

Kyiv, Ukraine

Viktor Schneider, *Bachelor of Arts (History),*

Student Assistant Historical Institute Faculty of Historical and Cultural Studies Justus Liebig University

Giessen, Germany

UKRAINIAN AMATEUR THEATRE IN UKRAINIAN POWs CAMP WETZLAR, GERMANY (Autumn 1915 - Winter 1917)

Abstract. *The article covers specifics of Ukrainian amateur theatre functioning in the camp Wetzlar (Germany) throughout autumn 1915 – winter 1917. Its activity became possible thanks to the creation of the Mykola Lysenko Music and Drama Society which maintained the technical side of theatre production, casted plays, appointed stage directors, and was responsible for stage property and necessary stage sets. Delegated council of the society ensured financial income of the camp theatre by accumulating earned money from each performance and allocating sums for assistance to actors and other society members.*

Music and Drama Society worked in close rapport with leaders of Ukrainian camp organization and members of the Educational Department of the Union for the Liberation of Ukraine (ULU) in Wetzlar camp. Their full-fledged support ensured successful development of the folk theatre to a considerable degree during the initial phase of its activity. Thanks to these aspects, it became possible to establish and develop the activity of the camp choir as well as brass and string bands, which joined the aforementioned society based on a self-regulated organization. Theatrical performances accomplished high artistic and realistic levels of depiction.

Therefore, the activity of the camp theatre enabled intensification of forming Ukrainian prisoners' of war (POWs) national identity. Each time folk music and song concerts and performances of Ukrainian playwrights' theatrical pieces awakened bright memories about Motherland among Ukrainian POWs, as well as served as a powerful method of their patriotic upbringing that supplemented the activity of educational courses and various groups that consequently enabled to raise a considerable cohort of Ukrainian citizens devoted to the Motherland.

Keywords: *theatre, performance, stage play, drama, comedy, amateur actor, Music and Drama Society, Wetzlar camp, Germany.*